

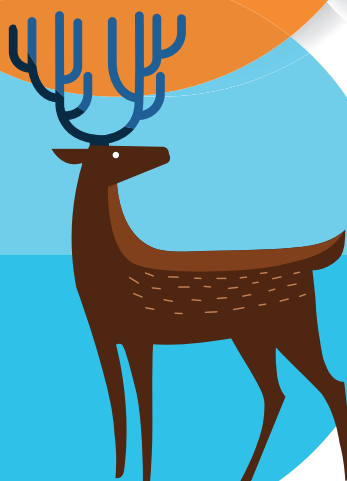
Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

ЧАСТИНА ДРУГА

1
клас

НОВА
УКРАЇНЬСЬКА
ШКОЛА

 **Видавництво
ітера**

О. Л. Іщенко, О. М. Ващенко,
Л. В. Романенко, О. М. Кліщ

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Підручник інтегрованого курсу
для 1 класу закладів загальної
середньої освіти (у 2-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України

«Літера ЛТД»
2018

УДК [501:37.016](075.2)

I-98

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Наказ МОН України від 06.07.2018 № 734)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Іщенко О. Л.

I-98 Я досліджую світ : підруч. для 1 кл. закл. загал. серед.
освіти (у 2-х частинах) : Ч. 2 / О. Л. Іщенко, О. М. Ващенко,
Л. В. Романенко, О. М. Кліщ. — Київ : Літера ЛТД, 2018. —
112 с.

ISBN 978-966-178-944-8

ISBN 978-966-178-946-2 Ч. 2

УДК [501:37.016](075.2)

ISBN 978-966-178-944-8
ISBN 978-966-178-946-2 Ч. 2

© Іщенко О. Л., Ващенко О. М.,
Романенко Л. В., Кліщ О. М., 2018
© «Літера ЛТД», 2018

ЗМІСТ

(теми тижнів)

ЧАСТИНА ДРУГА

Про Сонце, світло і тінь	4
Земля — наш спільний дім	10
Україна — моя Батьківщина	16
Мандруємо Україною	22
Різноманітна природа України	28
Повітря. Як люди вчилися літати	36
Про права і правила	42
Вітаємо весну	48
Ми знаємо абетку	54
Що потрібно для життя	60
Як ми отримуємо інформацію	66
Я покупець	72
З чого і для чого це зроблено	80
Винаходи людства	88
Чекаємо на літо	96
Готуємося до літніх канікул	104

ПРО СОНЦЕ, СВІТЛО І ТІНЬ

Що таке джерело світла? Як утворюються сонячні зайчики? Як утворюється тінь? Які предмети пропускають світло? Яке значення сонячного світла для життя?

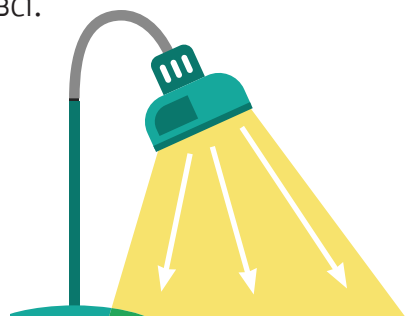
Сонце — це зірка, велетенська розжарена куля. Воно здається нам більшим за інші зірки, тому що це найближча зірка до Землі. Щоб долетіти від Сонця до Землі, сонячному світлу потрібно 8 хвилин. Людині ж, щоб подолати таку відстань пішки, знадобилося б понад 8 тисяч років!

Куди зірки щезають з неба вдень? Та нікуди не щезають. Просто Сонце випромінює стільки світла, що заважає нам бачити світло інших зірок. (Спробуй увімкнути ліхтарик удень і вночі. Коли його світло здаватиметься яскравішим?)

Усі предмети, які випромінюють світло, називають **джерелом світла**. Світло рухається від джерела по прямій лінії. Ці прямі називають **променями**. (Поводи ліхтариком у темряві. Ти можеш спрямувати світло на будь-який предмет.)

Якщо промінь Сонця або ліхтарика потрапляє на дзеркало, він відбивається від нього і рухається в іншому напрямі, ніж решта променів. Так з'являється **сонячний зайчик**.

А ще промінь світла може проходити через предмети. Але не всі.

4

прозоре скло
пропускає світло

непрозора рама
не пропускає світла

напівпрозорий абажур
світло пропускає, але
через нього не видно

- Поміркуй, де краще спостерігати за зірками вночі: у яскраво освітленому місті чи в селі? Наведи приклади джерел світла — природних і створених людиною. Назви предмети, які пропускають світло, частково пропускають або зовсім не пропускають. Як можна перевірити твоє припущення?

ПРО МІСЯЦЬ І СУПУТНИКИ

Місяць обертається навколо Землі — так само, як Земля навколо Сонця.

Місяць не зірка. Він не світить і не гріє. Ми бачимо Місяць, бо на нього потрапляє світло Сонця.

Якщо ти ідеш або подорожуєш поряд із кимось, тебе можна назвати супутником. А Місяць — супутник Землі. Він завжди поряд з нашою планетою.

Навколо Землі обертаються і штучні супутники. Їх зробили люди. Супутники передають телевізійні і телефонні сигнали, інформацію про погоду. Деякі супутники спостерігають за всім, що відбувається на Землі.

- Знайди на ілюстрації Сонце, Землю і Місяць. Що між ними спільного, чим відрізняються?

Порівняй Місяць і штучні супутники.

- Досліди предмети, за допомогою яких можна пускати сонячні зайчики. Що в них спільного?

ТІНЬ УСЕ РОЗУМІЄ

Кошеня вийшло у двір і побачило, що біля його лап лежить маленька тінь.

— Привіт! — зраділо кошеня. — Хочеш, будемо гратися?

Тінь мовчала.

— Чому ж ти не відповідаєш? — сказало кошеня. — Я тебе наздоганятиму, а ти тікай.

І кошеня помчало через двір. Тінь побігла попереду — і бігла дуже швидко.

Кошеня так і не змогло її впіймати. Воно добігло до сусідського будинку і зупинилося.

— Тепер, — сказало кошеня, — я буду тікати, а ти наздоганяй.

Тінь побігла ззаду і, напевно, дуже старалася, але кошеня все-таки не спіймала.

— Не впіймала! Не впіймала! — закричало кошеня і зупинилося, тому що добігло до свого будинку.

Тінь теж зупинилася.

— З ким це ти розмовляєш? — запитало в кошеняти щеня, виходячи з під'їзду.

— З тінню, — відповіло кошеня.

— Хіба тінь уміє розмовляти?

— Не вмє, — сказало кошеня. — Але вона все розуміє.

● Чому кошеня вирішило, що тінь усе розуміє?

Чи подобається тобі кошеня? Чому?

Розіграй з товаришем розмову кошеняти і щеняти.

Як утворюється тінь?

Чи завжди в тебе є тінь?

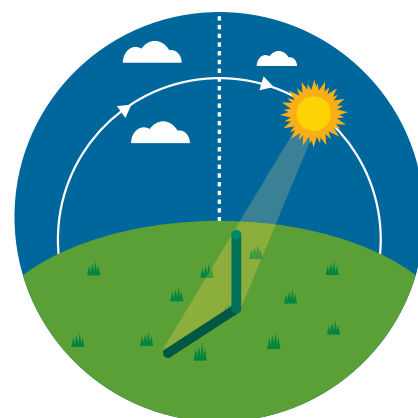
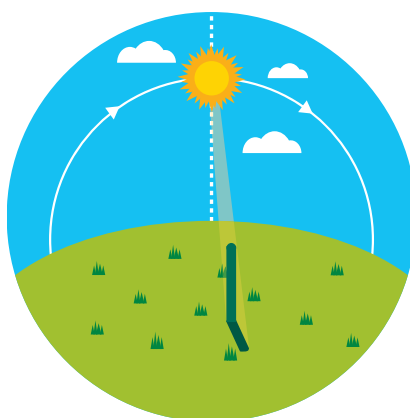
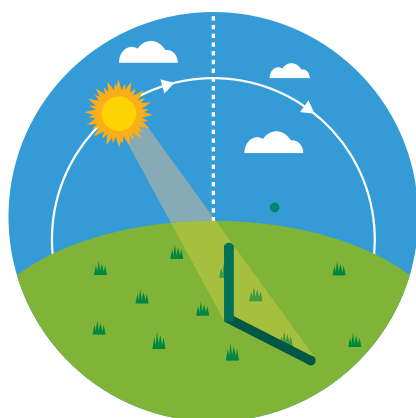
Чи можна втекти від тіні?

Чому джерело світла має бути зліва, якщо ти пишеш правою рукою, і справа, якщо ти пишеш лівою?

● Чи завжди тінь однакова? Від чого залежить її довжина?

Розглянь малюнки і дай відповідь.

Григорій Остер

ВЛАШТОВУЄМО ТЕАТР ТІНЕЙ

Там, де є світло — від будь-якого джерела, — предмети відкидають тінь. Увімкни ліхтарик у темній кімнаті і спрямуй його на стіну. (Можеш попросити товариша або когось із батьків про допомогу.) Постав руку перед ліхтариком. Там, де рука перешкоджає світлу і не дає йому дійти до стіни, утворюється тінь. Наближай руку до ліхтарика і віддаляй від нього. Що можна помітити?

Спробуй зобразити руками різних тварин, а потім разом із друзями вигадайте і покажіть цікаву історію.

ДОСЛІДИ СВОЇ ОЧІ

Кілька хвилин постій у напівтемній кімнаті й подивись на свої очі у дзеркало.

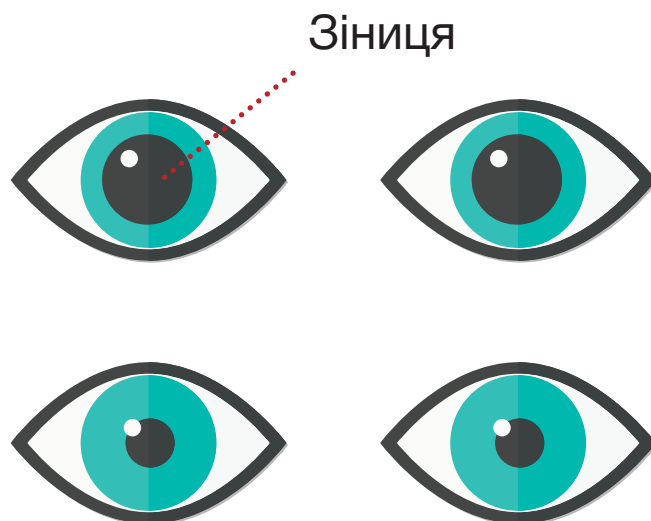
Запам'ятай величину зіниць. Тепер увімкни світло. Як змінилися зіниці?

Якщо світло слабке, зіниці розширюються, щоб краще бачити.

Якщо світло яскраве, зіниці звужуються, щоб яскраве світло не пошкодило очей.

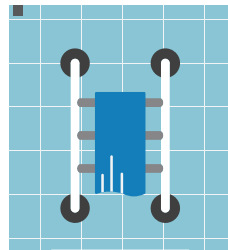
Без світла людина не змогла б існувати. Ми потребуємо як сонячного світла, так і штучного освітлення. Однак яскраве світло може зашкодити твоїм очам.

- Як можна захистити очі від яскравого світла? Чому не можна сидіти перед монітором комп'ютера в темній кімнаті?

СОНЦЕ — ДЖЕРЕЛО ТЕПЛА

- Що спільного в зображених об'єктах? Чим відрізняються? Яке значення сонячного тепла для неживої і живої природи?

Експериментуємо — запитуємо ЧОМУ?

Прочитайте завдання

Зробіть припущення

Виконайте дослід

Поясніть результати і порівняйте з припущенням

Зробіть висновок

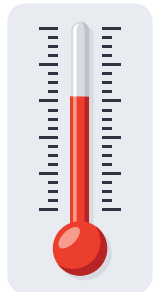

ЗАВДАННЯ. Визначити, який одяг краще носити у спеку: світлий чи темний?

Що потрібно для експерименту:

2 аркуші паперу — білого і чорного
2 термометри

Експеримент проводьте в сонячний день.

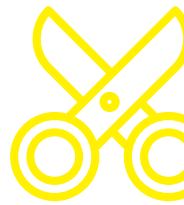

ДОСЛІД

1. Покладіть термометри на підвіконня. Переконайтесь, що вони показують однакову температуру.
2. Накрийте один термометр аркушем білого паперу, а інший — чорного.
3. Через 15 хвилин зніміть аркуші і порівняйте показники обох термометрів.

ПРОМІНЧИК

Для роботи потрібні:
нитки, лінійка, ножиці,
фломастери або
олівці, дрiт.

ЗЕМЛЯ — НАШ СПІЛЬНИЙ ДІМ

Чому Землю називають спільним домом? Які мови зрозумілі всім?
Чим ділиться з нами Земля? Що загрожує нашій планеті?

- Знайди на малюнку всі континенти. На якому континенті не живуть люди? Цей континент на півночі чи на півдні? Покажи океани. Знайди на карті українку. Діти яких національностей зображені на малюнку? Чому в різних частинах Землі люди по-різному одягаються? Чому там ростуть різні рослини і живуть різні тварини? Що ти можеш розповісти про зображених тварин? Чому Землю називають спільним домом?

Північний Льодовитий океан

Тихий океан

Індійський океан

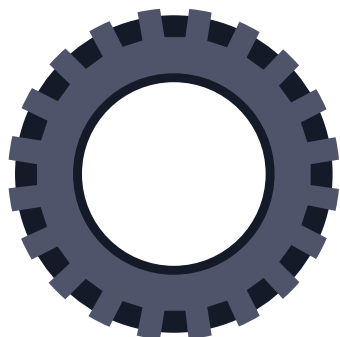
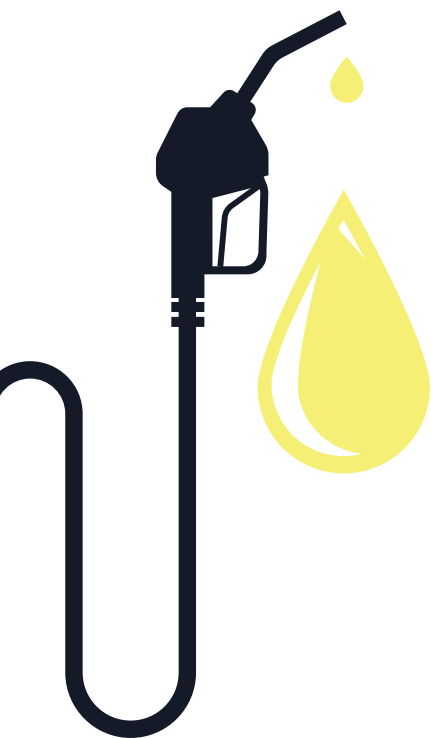

- Опиши, як виготовляють цукор.

Багато предметів навколо тебе зроблені з речовин, які добули під землею. А, наприклад, цукру без землі взагалі не було б. Спочатку треба виростити цукровий буряк. Потім зібрати його спеціальними комбайнами та очистити. Далі на цукрових заводах — помити, подрібнити, отримати сік. А сік — знову багато разів очистити, випарити рідину, сироп уварити, висушити, виділити цукор-пісок, упакувати. От скільки праці!

- За малюнком розкажи, що виготовляють з нафти.

Дізнайся, що ще виготовляють із речовин, видобутих з надр Землі.

ЩО ЗАГРОЖУЄ ЗЕМЛІ?

- Подивись на фотографії і поміркуй, що загрожує нашій планеті. Від кого походить ця загроза? Чи можуть діти шкодити планеті? Чим можуть діти допомогти Землі? Чи завдають шкоди довкіллю там, де ти живеш?

МОВА, ЗРОЗУМІЛА ВСІМ

- Розглянь знаки. Поясни, що на них зображено і що вони позначають.

Назви знаки, які попереджають, забороняють, інформують.

Чому використовують знаки, а не написи?

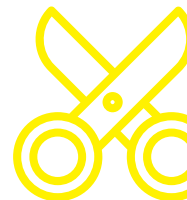
Наведи приклади інших знаків.

ВЕСЕЛКА.

Комбінована робота

Для роботи потрібні: два аркуші білого паперу А4, кольоровий папір, ножиці, клей, файл А4, перманентний маркер (маркер CD).

Вклади у файл кольоровий аркуш, а потім аркуш із малюнками дощових хмар. Рухаючи верхнім аркушем, ти спостерігатимеш, як після дощу з'являється веселка.

УКРАЇНА — МОЯ БАТЬКІВЩИНА

Державні символи України. Україна та її сусіди.
Древній Київ — столиця України. Що таке культура?

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика Михайла Вербицького
Слова Павла Чубинського

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

- Подивись на символи нашої держави. Опиши кількома реченнями наш прапор. Якого він кольору? Що означають ці кольори? Що спільного в прапора і герба України? Як ще називають герб України? Коли вулиці й будинки прикрашають жовто-блакитними прапорами? На яких будівлях завжди є державний прапор? Під час яких подій лунає наш гімн? Як потрібно поводитися, коли виконують державний гімн?

1 Молдова

4 Польща

2 Угорщина

5 Азовське море

3 Словаччина

- Розглянь карту України. Знайди столицю України — місто Київ. Знайди свою область. Покажи на карті головну річку України — Дніпро, Чорне й Азовське моря. У якій частині України ти живеш (на півночі, півдні, заході, сході)? Розкажи про своє найулюбленіше місце в Україні. З якими країнами межує Україна? Полічи, скільки в Україні сусідів.

МОЯ КУЛЬТУРА

- Досліди схему і поясни, з чого складається культура. Розкажи про свою культуру.

МОЯ
СІМ'Я

МОЯ
МОВА

ЩО Я ЇМ

ДЕ
Я ЖИВУ

18

- Послухай своїх товаришів і поміркуй, що у вас спільного. Що в тобі такого, чого немає в інших?

у які ігри
я граю

що читаю,
слухаю,
дивлюся

які свята
відзначаю

як я
одягаюся

ДРЕВНІЙ КИЇВ — СТОЛИЦЯ УКРАЇНИ

За легендами, жили колись троє братів — Кий, Щек, Хорив та сестра їхня Либідь. Заснували вони місто. І назвали його на честь старшого брата — Києвом. А на честь сестри назвали річку — Либідь. Навкруги міста був великий ліс. Там водилося багато звірів. Люди на них полювали.

Пам'ятник засновникам Києва

Києво-Печерська лавра

Як легенди пояснюють назву столиці України? Підготуй розповідь про Київ (один цікавий факт). Розкажи, де було знайдено інформацію.

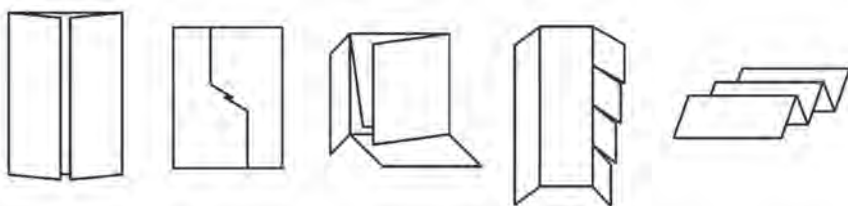
Міст Патона з'єднає береги Дніпра

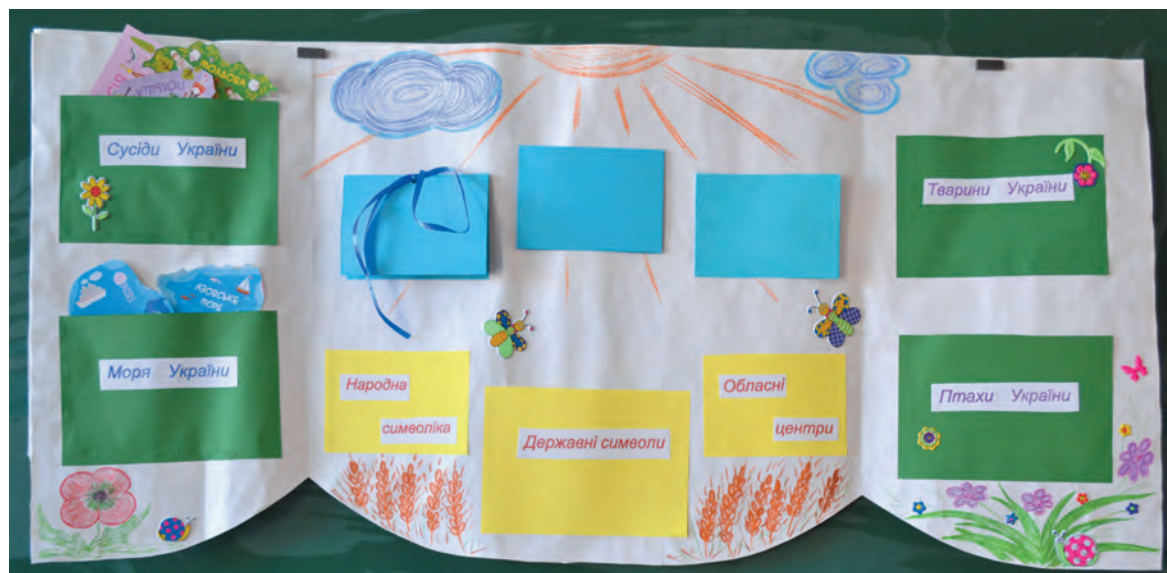
МОЯ УКРАЇНА. Лепбук

Для роботи потрібні: кольоровий картон, папір, ілюстрації, конверти, ножиці, клей, декоративна фурнітура, наліпки тощо. Можна використати карти, марки, монети, листя дерев та ін.

Лепбук (lap — коліна, book — книжка) — «книжка на колінах», саморобна папка з кишеньками, міні-книжками, віконцями, рухомими деталями тощо, присвячена певній темі. Найпоширеніший розмір: А4 у складеному вигляді й А3 — у відкритому.

Щоб визначити кількість кишеньок, книжечок, розділіть основну тему на менші (наприклад, державні символи України; народні символи України; цікаві факти про Україну; моря і річки України; тварини України тощо).

МАНДРУЄМО УКРАЇНОЮ

Як можна подорожувати Україною? Чому Україну можна назвати різноманітною? Рекорди України. Улюблені місця дітей.

ЛЬВІВ

КИЇВ

НАШ РІДНИЙ КРАЙ

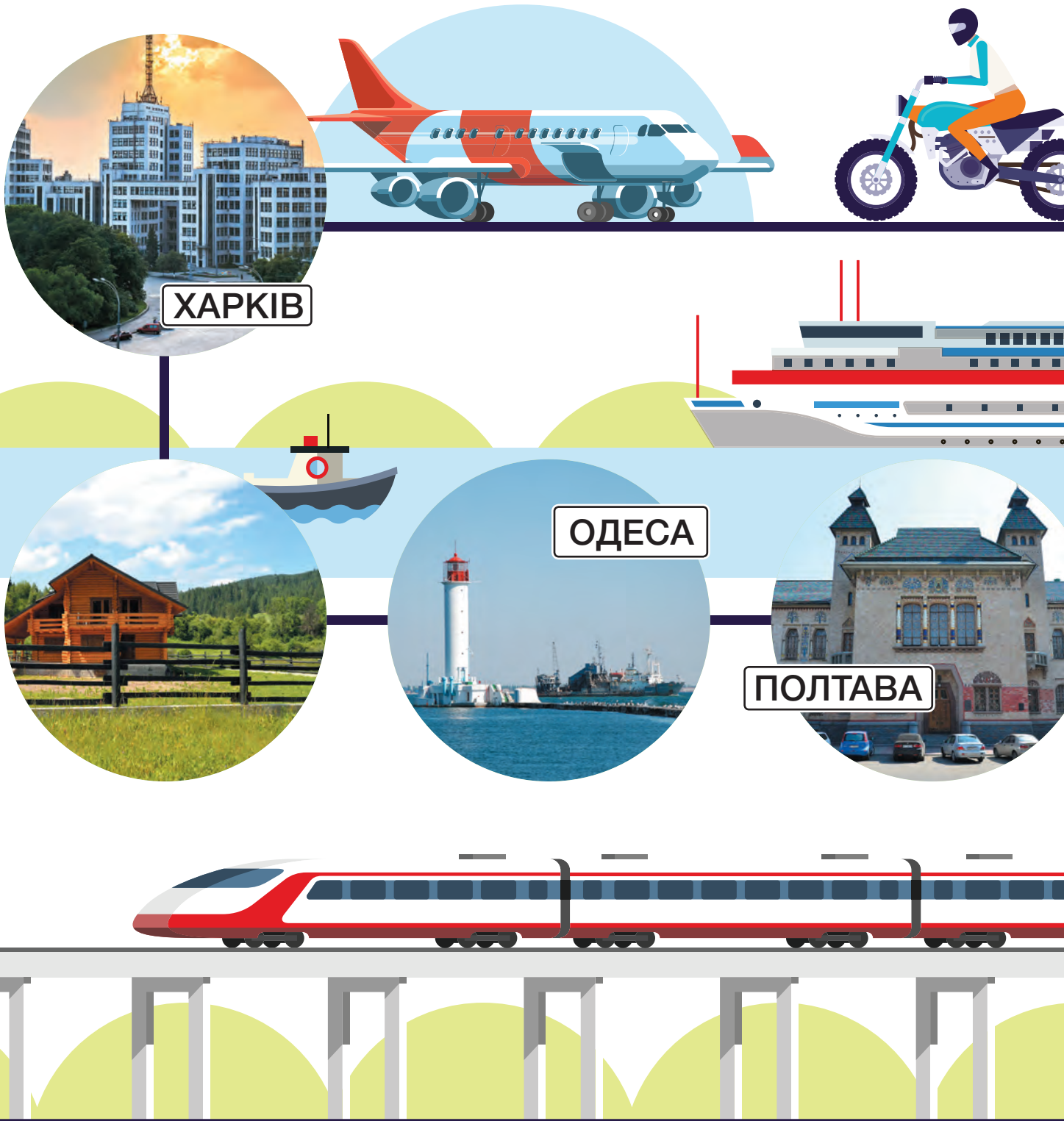
Щоб довелося мандрувати —
Піти по рідній всій землі:
У кожне місто завітати,
У кожному побувати селі, —
То навіть би за сотню років
Цього б не встигли ми зробити:
Простори в нас такі широкі,
А міст і сіл — що не злічить!

Марія Познанська

ДНІПРО

- Якими видами транспорту можна подорожувати Україною? Наведи приклад наземного, повітряного, водного транспорту. Уяви, що ти мандруєш Україною. Розглянь фотографії і розкажи, що можна побачити в нашій країні. Чи є тут зображення, що схоже на місце, де ти живеш? Склади кілька речень — опиши своє село чи місто.

НАЙ-, НАЙ-, НАЙ-

Закарпатська область — **НАЙ**зхідніша область України. Тут розташована **НАЙ**вища точка України — гора Говерла.

РАНОК У КАРПАТАХ

За горами сонце встало,
гарні села привітало,
«Дзіва буна», — каже Йова,
«Йов реґелт», — співає Лона,
«Добре рано», — мовить Яно,
«Гутен морґен», — каже Юрген,
А Марічка та Іванко хором:
«Доброго вам ранку».
«С добрым утром», — каже Даша,
Отака родина наша.

Лідія Повх

• Розкажи, у яких містах і селах України тобі вже вдалося побувати.

У Закарпатській області живе понад сто національностей. А скільки згадано у вірші Лідії Повх?

Острів Хортиця • місто Запоріжжя

НАЙбільший острів на Дніпрі. Тут збереглися рослини, яких немає більше ніде в Україні. Поряд — **НАЙ**старіша електростанція на Дніпрі — ДніпроГЕС. У комплексі «Запорозька січ» можна побачити, як колись жили козаки.

Станція метро «Арсенальна»

місто Київ

НАЙглибша у світі. Щоб потрапити донизу, треба 5 хвилин спускатися ескалатором, який складається з двох частин.

Печера Оптимістична

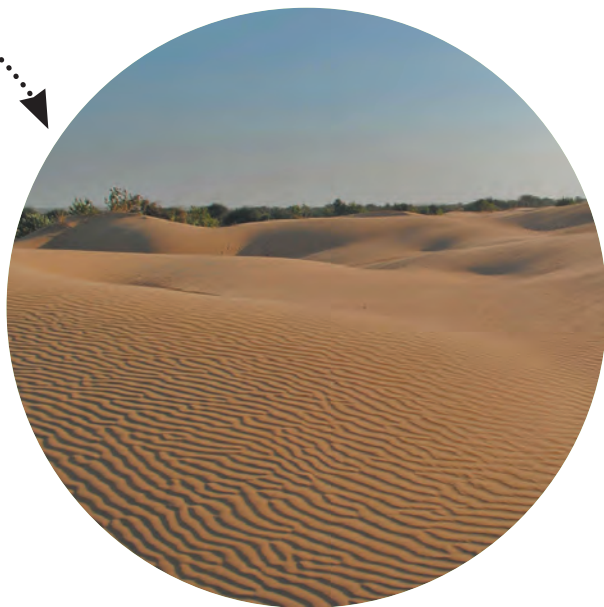
Тернопільська область

НАЙдовша у світі гіпсова печера. У ній безліч лабіринтів і навіть є підземні озера.

Олешківські піски

Херсонська область

НАЙбільша територія в Україні, вкрита пісками. Влітку пісок тут нагрівається до 70 °С. Колись тут випасали величезні отари овець. Трава зникла, сильні вітри видули ґрунт. Аби зупинити піски, посадили сосни — **НАЙ**більший штучний ліс у світі.

• Який факт про Україну тобі найбільше запам'ятався?

Створи рекламу місця, у якому ти живеш.

Чим воно особливе? Придумай кілька речень та намалюй ілюстрацію.

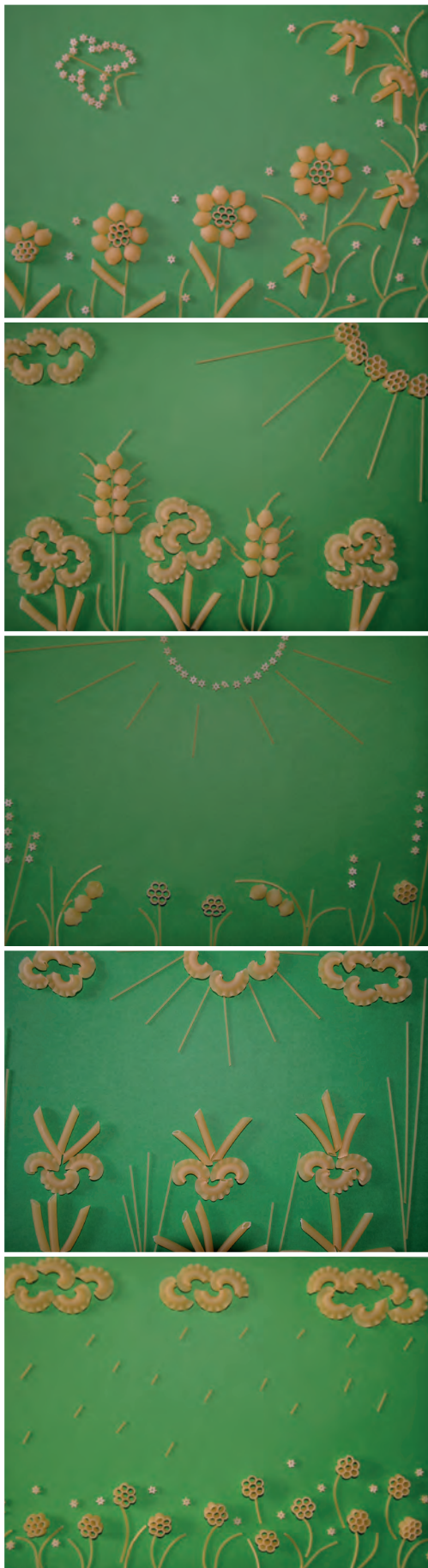
УЛЮБЛЕНЕ МІСЦЕ

У кожному місті чи селі є місця, які найбільше люблять діти. Одне з таких місць у столиці України — **Київський академічний театр ляльок**. Це найстаріший ляльковий театр у нашій країні. Скоро він святкуватиме 100-літній ювілей. А казковий замок на горі побудували до 80-річчя театру.

У цьому театрі актори рухають ляльками і розмовляють за них. А самих акторів ми не бачимо.

- На що схожа будівля театру ляльок? Героїв якої казки зображено біля театру? Як ти гадаєш, чому саме їх?
- Яке місце люблять діти там, де живеш ти? Розкажи про нього.

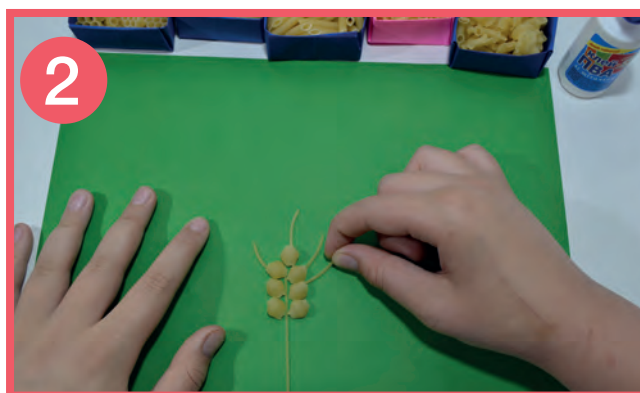

ПОДОРОЖУЄМО УКРАЇНОЮ. Аплікація

Для роботи потрібні: макаронні вироби різної форми, клей ПВА, пензлик для роботи з клеєм, серветки, аркуш кольорового паперу А4.

Розглянь ілюстрації. Використовуючи клей, намалюй свій пейзаж.

РІЗНОМАНІТНА ПРИРОДА УКРАЇНИ

Які рослини є символами України? Які тварини мешкають в різних частинах України? Чому тварини і рослини потрапляють до Червоної книги? Розповідаємо про тварин: порівнюємо.

Кожен народ шанує певні рослини більше за інші. Вони йому рідні, свої. Про такі дерева, кущі і трави співають у піснях, складають легенди.

Могутній дуб досягає висоти 40 метрів і може жити до тисячі років.

«Де верба, там і вода», — помітили наші предки. Освяченою галузкою верби били, щоб додати здоров'я: «Не я б'ю — верба б'є».

Калина — символ
любви до України.

Волошка — це краса і
ніжність, одна з квіток
українського вінка.

Тополя край дороги —
то дівчина, що чекає
своєї долі.

Колись казали: «Скільки
зірок у небі, стільки
маку в маківці», «дівчина,
як маків цвіт».

Сьогодні червоний мак
нагадує про загиблих на
війні.

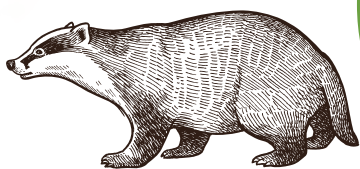
За Олесем Ільченком

- Назви серед рослин — символів України дерева, кущі, трав'янисті рослини. Де вони ростуть? Які частини рослин, зображених на малюнку, ти знаєш? Дізнайся про інші рослини – символи України. Які з них ростуть у твоїй місцевості?

zubr
рись
борсук
глухар

Чому тварини поділені на групи?

Що показують стрілки?

Які дикі тварини мешкають у твоїй місцевості?

Знайди підписи до кожного малюнка.

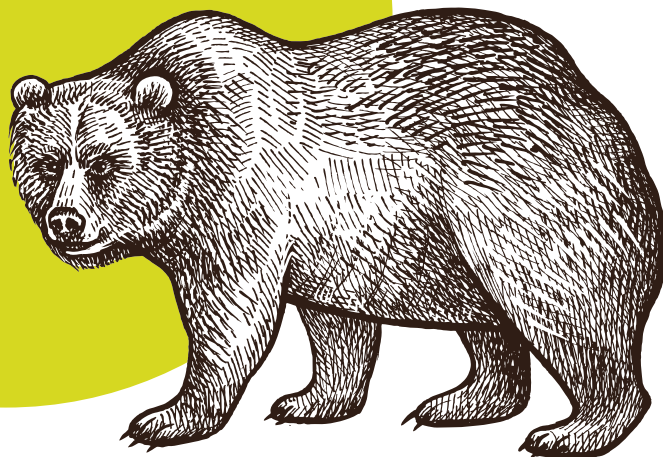
бурий ведмідь

сіра сова

білка

карпатський

олень

заєць-русак

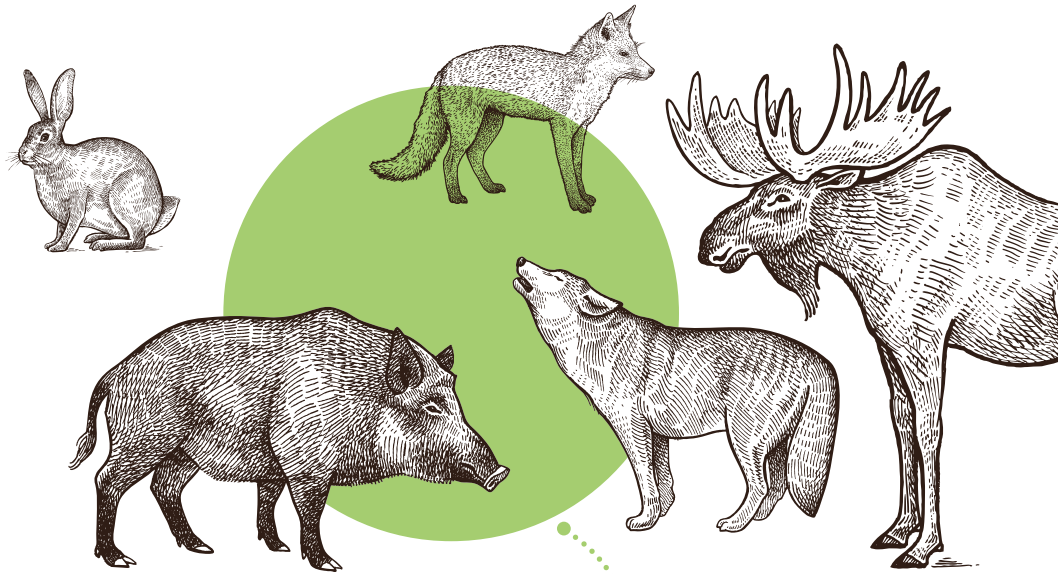
вовк

лисиця

дикий кабан

лось

їжак

ховрах

стєпова

гадюка

тушкан

стєповий

орел

ПРО ДЗЬОБИ І ЛАПИ

Пташині дзьоби і лапи розкажуть тобі, що птах їсть і де він живе.

Дятел їсть комах, яких за допомогою дзьоба видовбує з-під кори дерев.

Дзьоб у **качки** плаский і широкий. Вона виціджує з води дрібних тваринок і водорості.

Маленьким гострим дзьобом **горобець** клює дрібне зерно й комашок.

У **степового орла** гострий дзьоб, загнутий, як гачок. З його допомогою орел ловить і роздирає жертву.

● Уважно придивись до пташиних лап. Про що вони тобі розповідають?

Опиши одну з пташок (як називається, зовнішній вигляд, де живе, що їсть).

Побачивши здобич, **лелека** різко викидає шию вперед, енергійним ударом довгого гострого дзьоба добиває її і одразу ковтає.

Нижня і верхня частини дзьоба **шишкаря** зігнуті і перехрещуються, щоб витягувати з шишок сосни і ялини насіння.

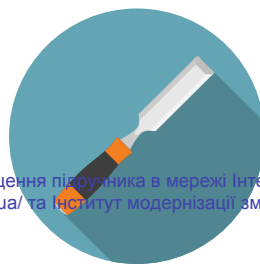
- Дізнайся, які рослини і тварини твоєї місцевості занесені до Червоної книги України. Розкажи про них.

- Знайди на сторінці різні інструменти і пристосування. Назви їх. Що спільного між ними і дзьобами?

Степовий орел і лелека занесені до **Червоної книги України**. Це книга, у якій записано назви різних видів рослин і тварин, що зникають і потребують особливого захисту.

В Україні є території, де під охороною держави зберігаються унікальні рослини і тварини, — **заповідники**. Заповідники — ніби листи з минулого, що розповідають про те, якою колись була природа України.

Розповідаємо про тварин: порівнюємо

Всеїдний
Має копита

.....

Хижак
Має кігті

.....

Жива
природа

Тварини

Вигодовують
дитинчат
молоком

Тіло вкрите
шерстю

.....

- Порівняй пари тварин. Доповни порівняння. Позмагайтеся, хто відшукає більше спільних і відмінних ознак. Підготуй розповідь про будь-яку пару тварин, які мешкають у твоїй місцевості.

ДИВО ПРИРОДИ

Для роботи потрібні: кольоровий картон, ножиці, фломастери або олівці, пластилін, дощечка, стеки, стаканчик, серветки.

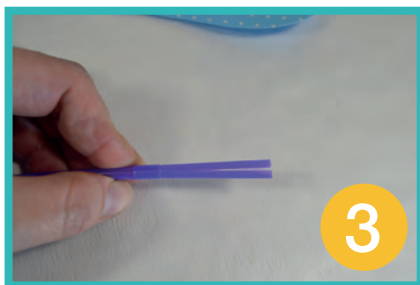
1. Обведи олівцем контур руки.

2. Виріж фігуру.

3. Розріж з одного краю трубочку, як показано на фото.

4. Закріпи фігуру на трубочці.

5. За допомогою пластиліну закріпи трубочку в стаканчику.

Разом з друзями створи казковий букет.

ПОВІТРЯ. ЯК ЛЮДИ НАВЧИЛИСЯ ЛІТАТИ

Як побачити і почути повітря? Чому повітря важливе? Чим корисний вітер?
Як дбати про чистоту повітря? Як люди навчилися літати?

Просто зараз глибоко вдихни. Видихни. А тепер вдихни і затримай дихання. Чи довго вдалося протриматись? Зазвичай люди можуть не дихати близько хвилини. Повітря потрібне рослинам і тваринам. Дихають навіть риби. За допомогою зябер вони поглинають повітря з води.

Так, ми його не бачимо. Але воно є в квартирі і на вулиці, в горах і в ямах. Навіть у порожній тарілці. На щастя, нас оточує повітря. На превелике щастя, повітря оточує нашу Землю. Інакше ми просто не змогли б жити.

Якщо ти будеш уважним і спостережливим, то зможеш побачити повітря. І навіть почути.

- За допомогою малюнків розкажи, як можна побачити і почути повітря. Наведи свої приклади. Чи має повітря смак? Яка форма повітря? Чому повітря важливе? Навіщо потрібно провітрювати твою кімнату, клас під час перерви? Чому повітря навколо Землі стає дедалі бруднішим? Як із цим боротися?

ЯКБИ НЕ ВІТЕР...

Якби не вітер, дощі випадали б лише над водоймами. Вітер жене хмари і розносить воду по всій Землі. Без вітру пересохли б річки й озера.

Якби не вітер, у спекотних країнах стало б іще спекотніше, а в холодних — ще холодніше.

Якби не вітер, у містах було б неможливо дихати. Вітер видуває забруднене повітря і приносить чисте — з лісів.

Якби не вітер, люди б не відкрили нових земель. Наші предки ставили на кораблі щогли з вітрилами. Вітер надимав вітрила і штовхав кораблі вперед.

Вітер допомагає рослинам переносити насіння. Він також переносить пилок з однієї рослини на іншу, щоб утворилися фрукти й овочі.

А чим ще корисний вітер?

- Розкажи, чим корисний вітер у природі. Як люди використовували вітер у давні часи і сьогодні? Чи може вітер бути небезпечним?

АЕРОПЛАН

Гур-р-р — гурчить аероплaн...
До діток біжить Степан:
— Хлопці! Швидше біжим шляхом,
Роздівимось того птаха.
— Ой, дивись, дивись — спустився,
На леваді зупинився.
І дитяча вся громада
Подалася на леваду.
— Бач який? Неначе хата!
— А великий та крилатий!
Крила жовті, аж блищать,
Внизу — пара коліщат.
Побіч — двоє літунів
В кожушанках шкіряних.
Діти враз до них сміливо:
— Покажіть нам оце диво!
Літуни тут їм охоче
Показали всю машину:
— Це пропелер, це кабіна,
Це балони для бензини.
Ось бензини вже наллято:
— Розступіться, хлоп'ята!
Тут мотор загуркотів, пропелера закрутив.
— Ой, дивись, біжить! Підвівся!
Аж в повітрі опинився.
Враз гукає дівтора:
— До побачення! Ура-а!

- Цей вірш написано близько 90 років тому. Твої бабусі й дідусі тоді ще навіть не народилися.

Р. Тілле

Першу повітряну кулю зробили французи брати Монгольф'є понад двісті років тому. Першими пасажірами були вівця, півень і качка.

Перший літак побудували американці брати Райт близько ста років тому. Він протримався в повітрі 12 секунд і пролетів 37 метрів.

Найбільший та найпотужніший у світі транспортний літак Ан-225 «Мрія» створено в Києві. Він може перевезти 50 легкових автомобілів.

- Уяви, що ти — герой вірша «Аероплан». Розкажи, що трапилось, що ти відчуваєш. опиши аероплан. Чи є у вірші дивні для тебе або незнайомі слова? Порівняй пташку і літак: чим вони схожі, а чим відрізняються. Підготуй розповідь про сучасні літаки та професії людей, які на них працюють. Якими, на твою думку, будуть літаки майбутнього?

Досліджуємо: як відшукати повітря?

Прочитайте
завдання

Зробіть
припущення

Виконайте дослід

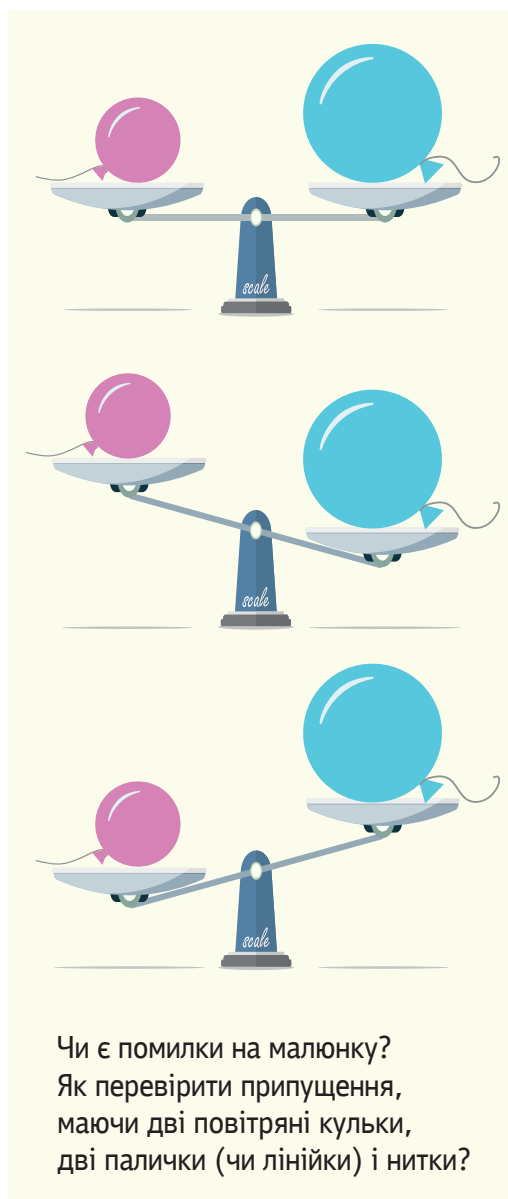
Поясніть результати
і порівняйте з припущенням

Зробіть
висновок

Дослід 1. Візьми порожній поліетиленовий пакетик. Чи є в ньому повітря? Як перевірити?

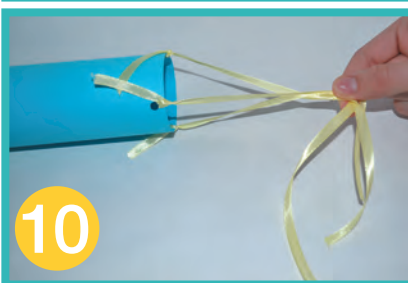
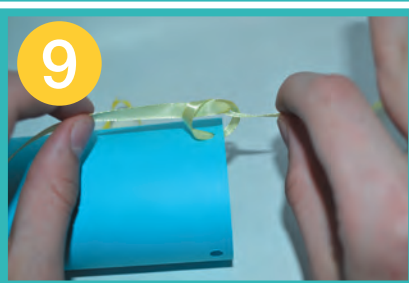
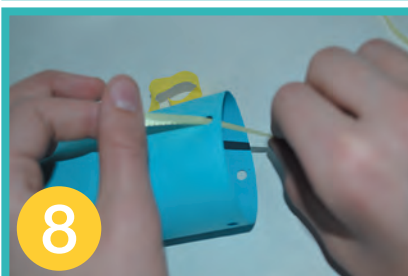
Дослід 2. Візьми склянку з водою і соломинку для пиття. Устроми соломинку у склянку й обережно подуй у неї. Що ти побачиш? Чому?

Дослід 3. Зімни паперовий рушник. Поклади його на дно порожньої склянки так, щоб він не випав, коли склянку перевернути. Опустити склянку догори дном у прозору посудину з водою. Що ти побачиш? Чому?

ВІТРОВАКЗІВНИК

Для роботи потрібні: кольоровий папір А5, гофропапір, ножиці, клей ПВА, пензлик, серветки, канцелярський пробивач, стрічка (3 шматочки по 10 см).

ПРО ПРАВА І ПРАВИЛА

Які права має кожна дитина? Що означає бути добрим громадянином?
Які правила бувають і навіщо вони нам? Як безпечно спілкуватися телефоном?

Кожна дитина й доросла людина має певні права. Ці права ніхто не може забрати чи порушувати.

Ми всі різні. Однак жодна дитина не гірша і не краща за інших.

Ти від народження маєш такі самі права, як усі.

Права дитини записані в документі, що зветься «Конвенція про права дитини». Цей документ має виконуватися в усьому світі.

- Які права дитини ілюструють малюнки?

Я МАЮ ПРАВО

- спілкуватися рідною мовою
- на турботу обох батьків
- висловлювати свою думку різними способами
- на приватне життя (свої іграшки, свої таємниці, своїх друзів тощо)
- на відпочинок і дозвілля
- на якомога краще медичне обслуговування
- на освіту
- спілкуватися з друзями

- На якому малюнку права дитини порушують? Хто це робить?

Хто такий добрий громадянин?

Для батьків ти — дитина.
Для вчителів ти — учень, учениця.
У державі ти — громадянин.

Коли ти виростеш, то разом з іншими громадянами України будеш вирішувати, якими мають бути правила життя в державі. Від тебе залежатиме життя нашої країни.

Обов'язкові для всіх правила життя, встановлені державою, — це закони. Головний Закон нашої держави — Конституція України.

Бути добрим громадянином і просто, і складно. Просто — тому, що насправді не потрібно робити нічого дивовіжного чи навіть особливого. Треба просто виконувати певні правила, робити правильний вибір та поважати інших. Бути добрим громадянином складно, тому що це треба робити весь час.

ПРИКЛАДИ ДІЙ ДОБРОГО ГРОМАДЯНИНА:

- Прибирала в парку.
- Разом з батьками допомагав сусідам.
- Збирав іграшки та одяг для дитячого будинку.
- Ходила з батьками на вибори.
- Відмовився, коли товариш попросив украсти гроші в однокласника. Сказав йому цього не робити.
- Переходила дорогу на зелене світло світлофора.

Я добрий громадянин, тому що...

- Як бути добрим громадянином? Наведи свої приклади дій доброго громадянина. Доповни речення.

- Яких правил дотримуються діти на малюнках? Які бувають правила? Хто і для чого придумує правила? Що тобі іноді заважає виконувати правила? Що буде, якщо дорослі і діти не будуть виконувати правил?

Як безпечно спілкуватися телефоном

Це я, Зоя.

З ким я розмовляю?

- Прочитайте в парах.

Які діти відповідають по телефону незнайомій людині неправильно?

У чому саме ці діти помиляються?

А кого вам треба?

212 85 06.

Я, мабуть, помилився.
Який у вас номер?

А куди ви телефонуєте?

А де ви живете?

Вулиця Миру, 23,
квартира 68.

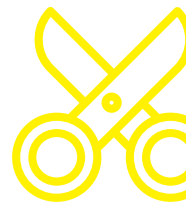
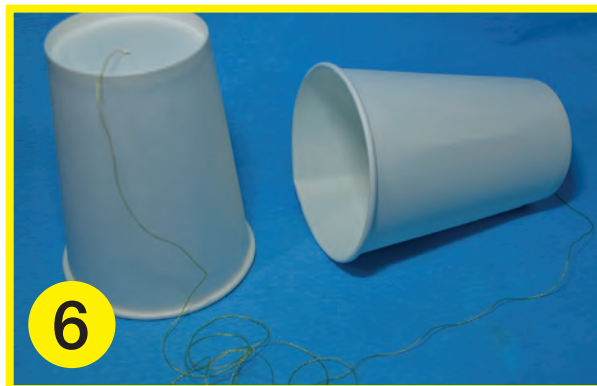
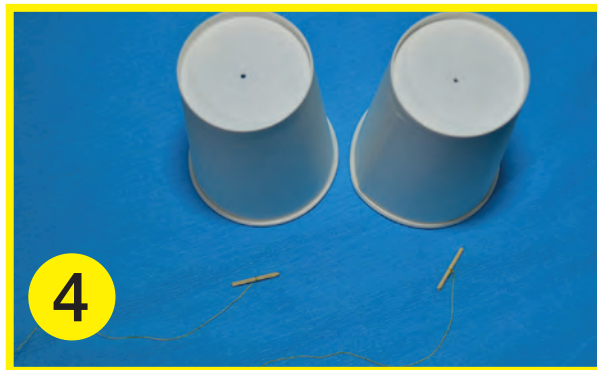
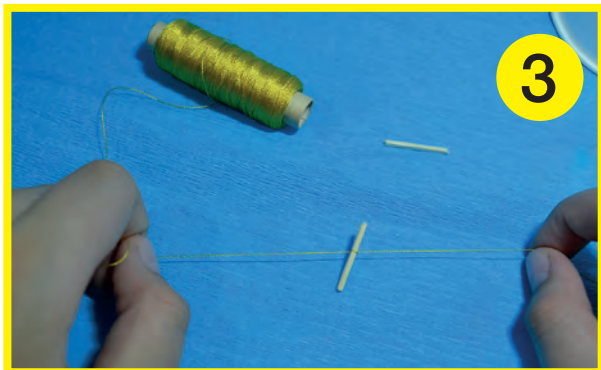
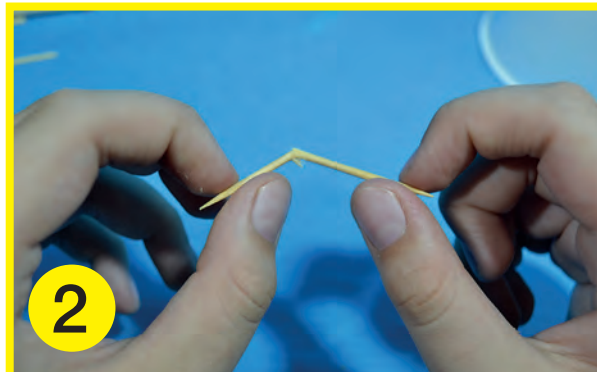

Я не можу
з вами говорити.
До побачення.

ТЕЛЕФОН ЗІ СТАКАНЧИКІВ

Для роботи потрібні: два одноразові стаканчики, ножиці, дерев'яні зубочистки, нитка або волосінь. Для декорування — наліпки, кольорові фломастери, ажурна липка стрічка тощо.

ВІТАЄМО ВЕСНУ

Як ми дізнаємося, що прийшла весна? Що загрожує первоцвітам? Які зміни у природі відбуваються навесні? Чому весняний день рік годує? Зустрічаймо Великдень.

КИЛИМОК

Простелівся килимок
Під самісінький горбок.
Розіслався перед нами
І аж грає кольорами.
Кличу друзів до квіток:
«Пахне медом килимок!..»

І послухайте уважно:
Він сюрчить,
Гуде протяжно!..»
Отака в нас дивина.
Ось що виткала весна!
Олекса Палійчук

- Художник переплутав — на одному малюнку поєднав ознаки початку і закінчення весни. Знайди їх.

Чому вірш називається «Килимок»?

Які запахи і звуки приносить весна?

ШАНС НА ЖИТТЯ

— Ой, скільки підсніжників! — закричала Оксана. — Давайте назбираємо букети собі і бабусі.

— Ти дуже добра дитина. Але, мабуть, бабуся більше зрадіє, коли ти їй просто розповіси, що бачила таку красу. Або покажеш фотографію, — сказала мама.

— А чому я не можу подарувати їй справжній букет?

— Бо підсніжників щороку стає менше, — втрутився тато. — Вони занесені до Червоної книги, але перед людьми беззахисні. Уяви: через кілька років підсніжники, крокуси та інші первоцвіти можуть зовсім зникнути. І річ тут не в самій лише красі. Метеликам, бджолам, іншим комахам буде нічого їсти ранньої весни. Хто тоді захистить ліс від шкідників?

— А якщо я не зірву кілька квіточок, то я врятую усіх: підсніжники, комахок, ліси? — уїдливо поцікавилася Оксана.

— Ну, не тільки ти. Якби люди їх не рвали і не купували, то первоцвіти отримали б шанс на життя.

примула

підсніжник

крокус

- Чи можеш ти особисто допомогти врятувати первоцвіти?

Весняний день рік годує

Весна в селі — гаряча пора. Час садити городи і засівати поля. Гамір на подвір'ї від самого ранку. Тут кури й гуси, корови й кози. Щоб їх доглянути, треба багато праці. А на полях і фермах працює новітня техніка. Агронóмам, зоотéхнікам, інженéрам, тракторістам допомагають комп'ютери.

• Що роблять люди в селі навесні?

Знайди спільне і відмінне між зображеннями зліва і справа.

Чому весняний день рік годує?
Які тварини є на фотографіях?
Опиши одну з них.

Навіщо люди в селі тримають домашніх тварин?

ВИЛУПИЛОСЯ!

Навесні з'являється на світ багато тварин. Серед них і курчата. Спочатку кури несуть яйця. А потім вони їх висиджують.

Коли курча готове вилупитися, воно пробиває свою шкаралупу. У нього на дзьобикі є спеціальний дуже твердий горбочок. Згодом курча в яйці повертає голову і розколює шкаралупу по колу.

Вилупитися — це тяжка робота для курчати. Мокре і втомлене, воно лежатиме нерухомо кілька годин. Потім спробує стати на ніжки. Падатиме і вставатиме знову.

За кілька годин курча висохне, стане пухнастим і активним. Тепер воно йде вивчати світ і знайомитися зі своїми братами і сестрами. А часом найхоробріші брати й сестри навіть стукають дзьобиком по шкаралупі — допомагають тим, хто затримався.

- Що з прочитаного тобі було відомо? Що тебе здивувало?
Дізнайся в дорослих, чому в Україні яйце є символом Великодня.

ЗУСТРІЧАЙМО ВЕЛИКДЕНЬ

Для роботи потрібні:
кольоровий папір,
картон, ножиці,
клей ПВА, пензлик,
серветки, шаблон.

1. За допомогою шаблону розміть заготовку.
2. Виріж яйце.
3. За допомогою фігурного діркопробивача зроби елементи декору.
4. Приклей деталі на яйце.
5. Пробивачем зроби отвір у верхній частині виробу.
6. Просили стрічку та зав'яжи.

МИ ЗНАЄМО АБЕТКУ

Співаємо абетку. Малюємо абетку. Зображаємо абетку. Складаємо абетку.

АБЕТКОВА ПІСЕНЬКА

Слова: Софія Андрухович

Музика: Володимир Лепешко

Абеткову пісеньку весело співать.
Абеткову пісеньку треба добре знать!

А, Бе, Ве — коник у траві живе,
Ге, Ге, Де, Е — мама донечку веде,
Є, Же, Зе — по стежині жук повзе,
И, І, Ї, Й — гріється на сонці змій.

Ка, еЛ, еМ — лисенятко під кущем,
еН, О, Пе — песик носиком сопе,
еР, еС, Те — в полі житечко росте,
У, еФ, Ха — я сміюся — ха-ха-ха!

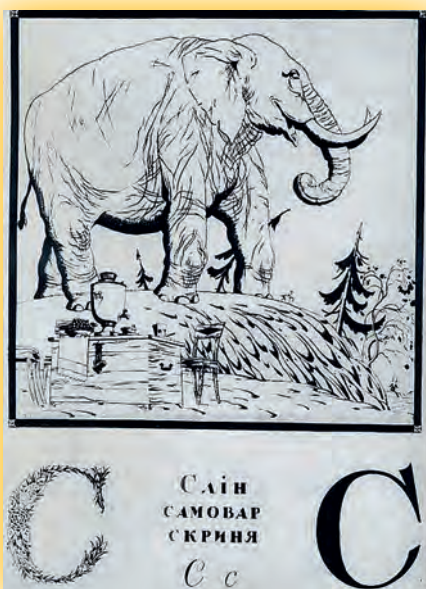
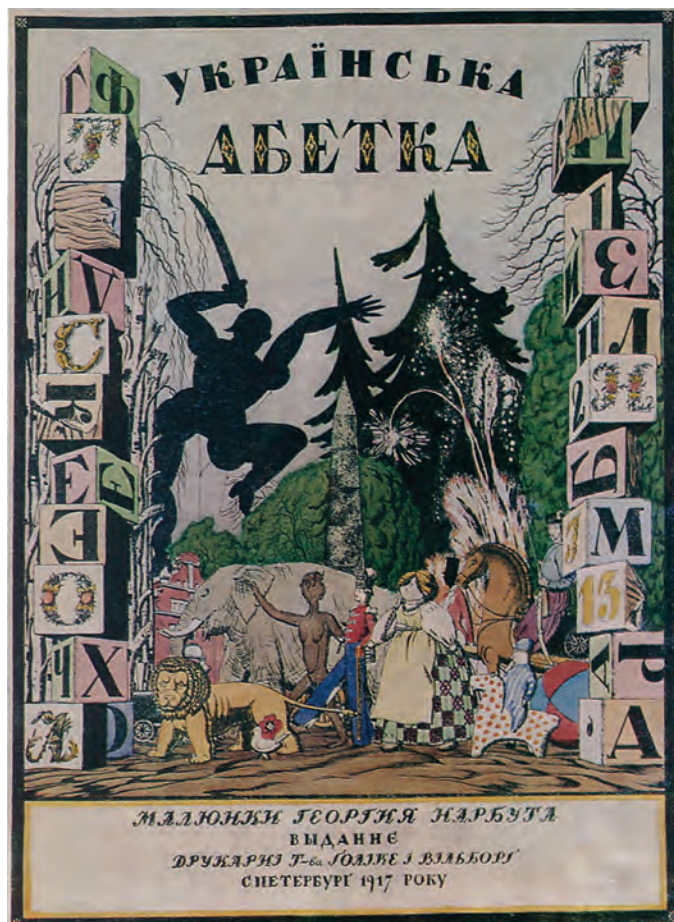
Це, Ча, Ша — кіт в дорогу вируша,
Ща, Ю, Я — гарна пісенька моя.
Знак м'який Ь – помічник мовчазний.
Не мовчи, а абеточку учи!

- Навчіться співати «Абеткову пісеньку».
Перевір, чи не порушено у пісні порядку букв у абетці.

КРАСИВА АБЕТКА

Цю абетку створив сто років тому український художник Георгій Нарбут. Він також був автором проекту герба Української держави, перших українських державних паперових грошей і поштових марок.

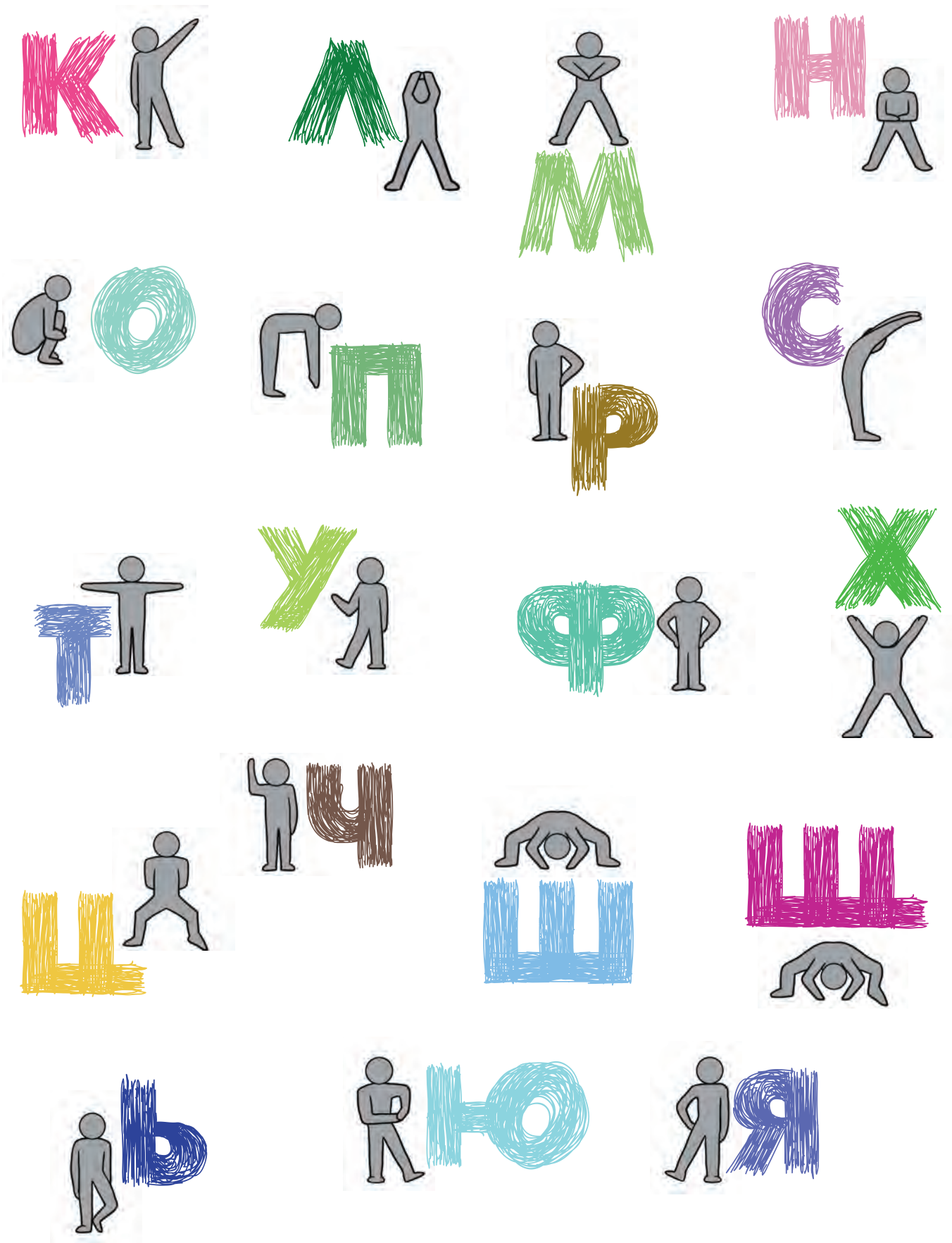
- Розглянь сторінки абетки. Які слова тебе здивували? Поділіть із товаришами літери і складіть свою Красиву абетку.

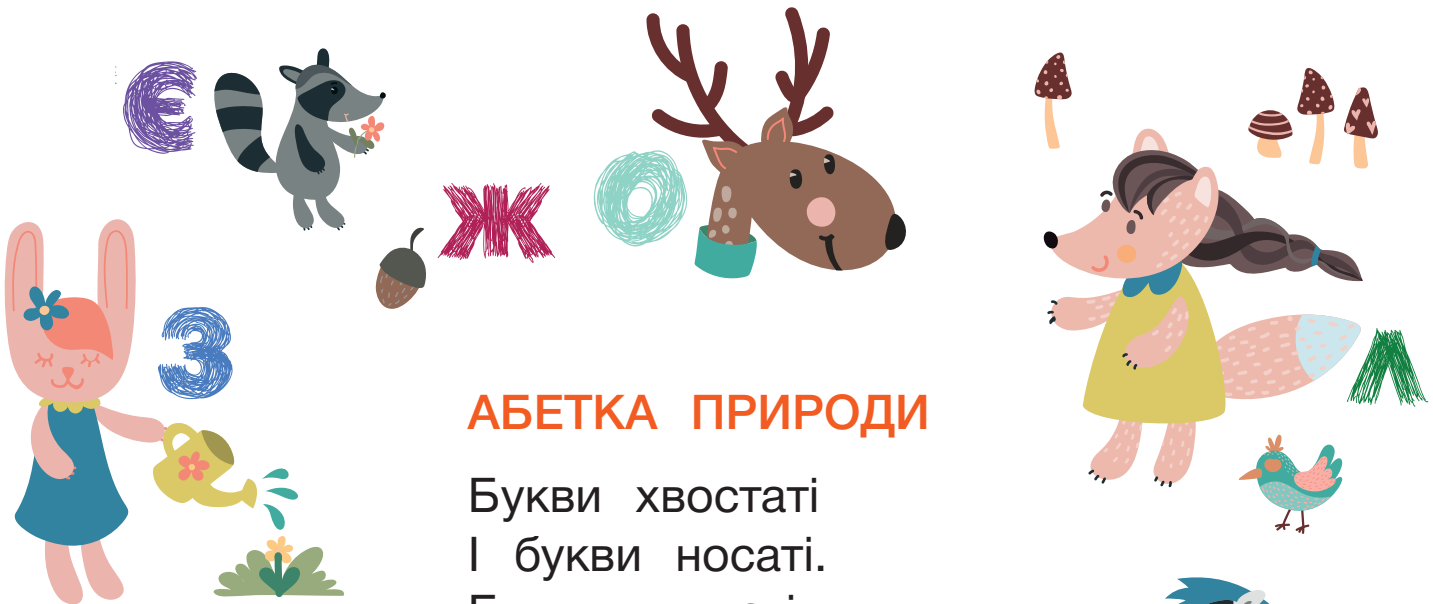

Рухлива абетка здоров'я

- Покажи за допомогою рухливої абетки своє ім'я. Створить Цілющу абетку: об'єднайтесь у групи; нехай кожна група по черзі зображає слова, пов'язані зі здоровим способом життя, а інші відгадують.

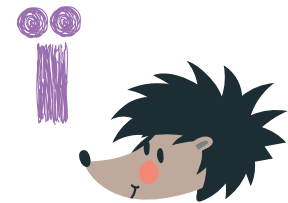

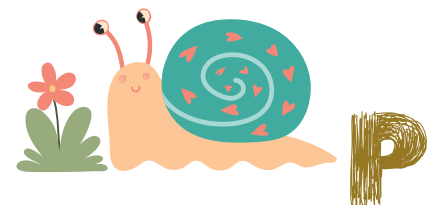
АБЕТКА ПРИРОДИ

Букви хвостаті
 І букви носаті.
 Букви кудлаті,
 А часом — пернаті.
 Бігати вміють вони
 І літати.
 Дзвінко співати,
 Гарчати, сюрчати.
 Бачимо їх ми
 Щодня й щогодини.
 Вже здогадалися ви?
 Це — ...!

За Борисом Заходером

З

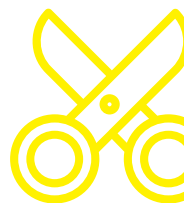
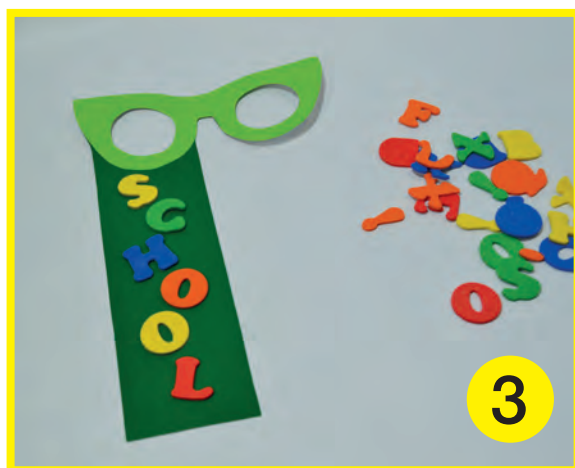
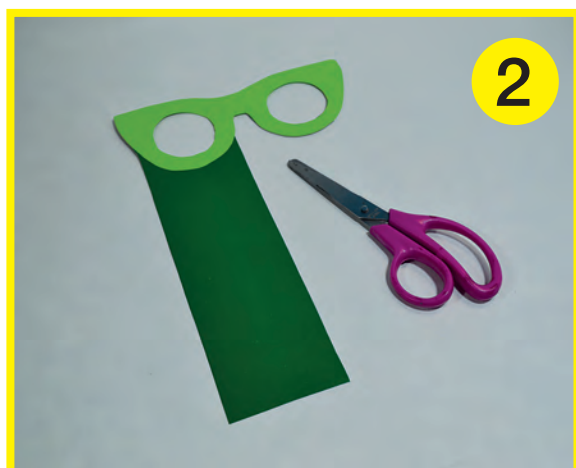
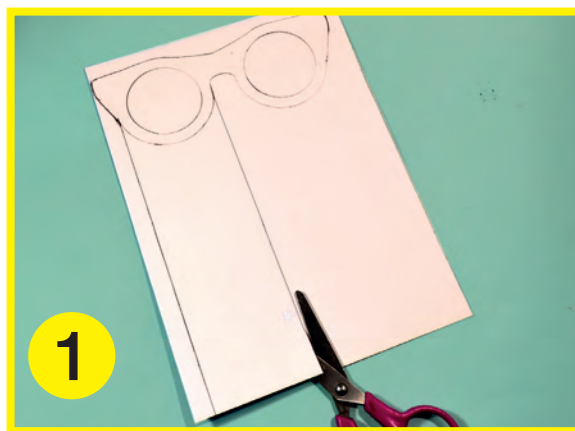

- Об'єднайтеся в групи і створіть Абетку природи: Абетку тварин, Абетку рослин тощо – та підготуйте книжечки-розкладачки та цікаві розповіді.

ЗАКЛАДКА. Аплікація

Для роботи потрібні:
кольоровий картон,
папір, ножиці, клей.

1. Виріж основу.
2. Обклей основу
кольоровим папером.
3. Виріж букви та
наклей на закладку.

ЩО ПОТРІБНО ДЛЯ ЖИТТЯ

Як росте рослина? Як відрізняються основні потреби людини від потреб рослини і тварини? З чого складається ґрунт? Чого потребує людський організм навесні?

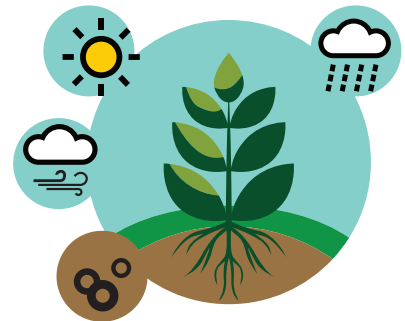

Рослини не бігають, не стрибають, не літають. Але, як і тобі, рослині потрібна їжа, щоб рости. Вона сама виробляє собі їжу, а також вбирає з водою поживні речовини з ґрунту.

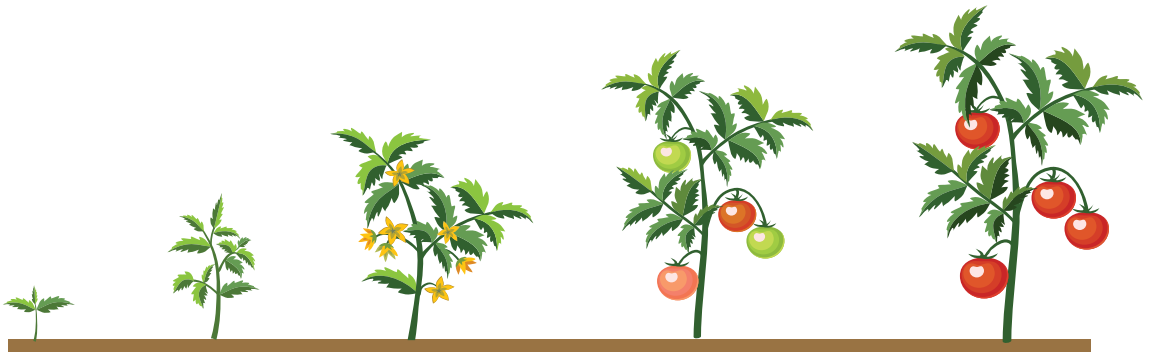
- За допомогою схеми розкажи, що саме з неживої природи потрібне рослині для життя.

Порівняй основні потреби людини з потребами рослини і тварини.

Кожна насінина — це маленька рослина. Просто вона ще не почала рости. Їй потрібні волога і тепло.

- Назви насінини і плоди з насінням на малюнку. З якої насінини, на твою думку, рослина виросте найшвидше? Збери свою колекцію насінин, опиши їх.

Ґрунт — це верхній пухкий родючий шар землі. Він схожий на торт із безлічі різних речей. Тут дрібне каміння і пісок, глина, рештки рослин і тварин, гриби. У ґрунті мешкає багато дрібних істот. Особливо важливі — дощові черв'яки. Вони перетворюють рештки рослин і тварин на поживні речовини. Черв'яки також риють ходи — ґрунт стає м'якшим, воді й повітрю легше дійти до коренів рослин. Хоча ґрунт — це нежива природа, але він може виснажитись. Втратити поживні речовини, висохнути.

- За схемою опиши етапи розвитку рослини. Доведи, що ґрунт належить до неживої природи. Чому живі істоти, зображені на малюнку, поділені на дві групи?

Досліджуємо склад і роль ґрунту

Прочитай завдання

Виконай дослід

Розкажи, що бачиш

Спробуй пояснити результати

Мета: довести, що у ґрунті є повітря, вода, пісок і глина.

Досліди виконуй тільки разом із дорослими.

Дослід 1. А. Поклади на аркуш паперу трохи ґрунту. Розітри грудку ґрунту. Визнач колір, запах.
Б. Розглянь ґрунт у мікроскоп.

Дослід 2. А. Поклади у склянку з водою грудку ґрунту.
Б. Розмішай ґрунт. Дай воді відстоятися.

Дослід 3. А. Поклади на серветку грудочку ґрунту.
Б. Накрий ґрунт другою серветкою і притисни.
В. Висип ґрунт і роздивись серветки. Що на них з'явилося?

Ранні овочі — на добре здоров'я

Про прихід весни ми дізнаємося не тільки по бруньках на деревах. З'являються перші овочі: кріп, петрушка, салат, зелена цибуля, редиска. Вони допомагають людям поновити сили після зими.

Ранні овочі вирощують у теплицях. На вулиці ще холодно й похмуро. А під плівкою або склом — світло, тепло і волого.

Маленьку тепличку можна влаштувати вдома на балконі. А зелену цибулю, петрушку, кріп — вирощувати навіть у квартирі чи в класі.

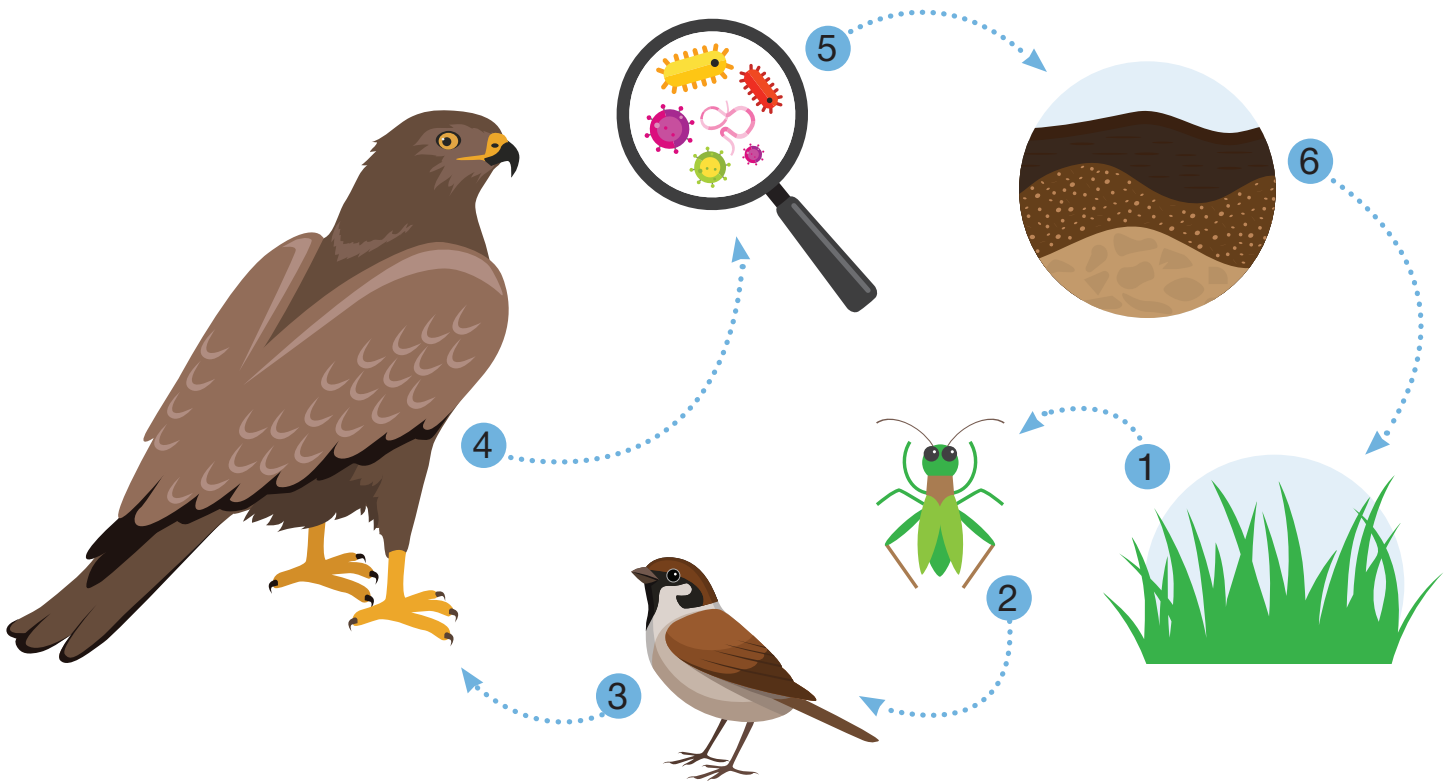
- Знайди на фото овочі, про які йдеться в тексті. Яким має бути місце для «кімнатного городу»? Як доглядати за рослинами? Які страви можна готувати з ранніх овочів?

ПРИРОДІ ПОТРІБНІ ВСІ

У природі ні рослини, ні тварини не можуть жити самі по собі. Вони тісно пов'язані з іншими тваринами і рослинами. Уяви: люди знищили вовків. Зайців стало дуже багато. Зрештою зайці з'їдять усю траву. Тоді їм нічого буде їсти.

- Розкажи за допомогою схеми вгорі про зв'язки у природі.

Чому під номером один – трава, а не яструб?

Як ти гадаєш, чи потрібні природі хижаки?

Чи може хижак стати жертвою?

ТРАВНИЧОК-БОРОВИЧОК

Для роботи потрібні: ґрунт, насіння, вода, одноразові ложка та стаканчик, який можна задекорувати, зробити аплікацію.

1. Насип половину стаканчика ґрунту.

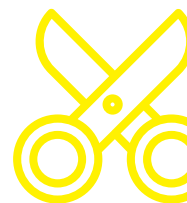
2. Висій насіння.

3. Полийте. Краще це робити зрошувачем для квітів.

4. Засип насіння сантиметровим шаром ґрунту та ще раз полийте. Періодично ґрунт потрібно поливати.

5. Через кілька днів у боро-вничка з'явиться «зачіска», яку можна стригти.

ЯК МИ ОТРИМУЄМО ІНФОРМАЦІЮ

Як ми отримуємо і передаємо інформацію?
Правила безпечної поведінки в інтернеті.
Де шукати відповіді на запитання?

• Як люди отримують інформацію?

Якими джерелами інформації ти користуєшся?

Чим можна доповнити ілюстрацію?

За допомогою яких органів чуття ти отримуєш інформацію з різних джерел?

Як люди зберігають інформацію?

МОЇ ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ В ІНТЕРНЕТІ

Я пам'ятаю: інформацію, розміщену в інтернеті, назад уже не забереш.

Я не називаю свого імені та прізвища.

Я не розміщую на сайтах свої фото.

Я не повідомляю нікому своїєї адреси, номера телефону, імен та місць роботи батьків.

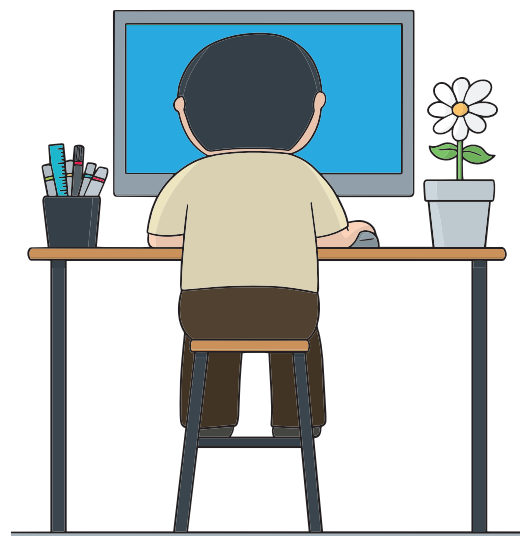
Я не погоджуся ні з ким зустрітися без дозволу батьків.

Про будь-яку загрозу я одразу повідомлю батьків.

Я не буду нічого завантажувати без дозволу батьків.

Я нікого не буду ображати.

- Перевірте в парах, чи знаєте ви правила безпечної поведінки в інтернеті. Чим спілкування в інтернеті відрізняється від спілкування віч-на-віч?

Де шукати відповідь?

Запитання: За скільки часу промінь світла від Сонця досягає Землі?

200 років тому

Мабуть,
вчений
знає.

100 років тому

Бібліотека

Освічений
дорослий
знає.

- За допомогою інфографіки розкажи про пошук відповіді на запитання у різні часи.

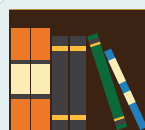
Тобі треба дізнатися, яка довжина річки Дніпро. Як ти шукатимеш відповідь?

Уяви, що ти живеш 200 років тому. Ти хочеш дізнатися, як готувати вареники. Що ти робитимеш? Придумайте в парах запитання, які не могли б поставити 200 років тому.

Промінь світла
від Сонця досягає
Землі за 8 хв.

СЬОГОДНІ

Бібліотека

Спитаю в
дорослого.

Як поводитися в бібліотеці

Так чи ні?

Коли заходиш в бібліотеку, не вітайся. Ти порушиш тишу.

У бібліотеці можна читати книжки, дивитися журнали.

Називай бібліотекарю автора і назву книжки або тему, яка тебе цікавить.

У бібліотеці можна переставляти книги з однієї полиці на іншу.

У бібліотеці можна взяти книгу додому надовго, наприклад на рік.

У бібліотеці можна користуватися словниками та енциклопедіями.

У бібліотеці можна їсти, якщо зголоднієш.

На бібліотечній книжці можна робити позначки олівцем, а потім стерти.

Якщо порвав або забруднив книжку, треба сказати бібліотекарю, щоб її полагодив.

Якщо бібліотекар зайнятий, треба голосно його покликати, щоб на тебе швидше звернули увагу.

2 тисячі років тому

- Прочитай або послухай твердження. На кожне дай відповідь «Так» чи «Ні». Склади правила поведінки в бібліотеці.

ПРО КНИЖКУ

Книжка скаржилась Мар'яні:
— Я у тебе не в пошані.

Звідкіля це на мені
Плями сині та масні?

Подивися, от сторінка:

Намальована хатинка,

Під хатинкою маля,

І написано: «Це я».

А за дві сторінки далі —

Різні звірі небувалі:

Сині, жовті та рябі,

Що не снилися тобі.

Люди кажуть:

— Ой, чия ти!?

Як тебе тепер читати?

Скільки ми читали книг,

А не бачили таких!

Марія Пригара

- Чому скаржилася книжка? Як Мар'яна ставилася до книжки? Чи є у твоєму класі книжки, які потребують допомоги? Як їм можна допомогти?

ВИГОТОВЛЕННЯ КИШЕНЬКОВОЇ КНИЖЕЧКИ

Для роботи потрібні: аркуш А4, ножиці, фломастери або олівці, клей ПВА, пензлик, серветки, канцелярський пробивач.

Я ПОКУПЕЦЬ

Що і де можна купити?

Чим відрізняються потреби від бажань?

Що можна купити за гроші?

Хто і що продає?

Як розумно витратити гроші?

Доходи і витрати.

- Розглянь план магазину. Зверни увагу на умовні позначки й розкажи, що продають у кожному відділі.

Уяви, що тобі потрібно купити хліба в цьому магазині. Опиши свої дії.

Використовуй слова, вміщені над планом магазину.

Спочатку, потім, далі, справа, зліва, направо, наліво та ін.

ПРО ПОТРЕБИ І БАЖАННЯ

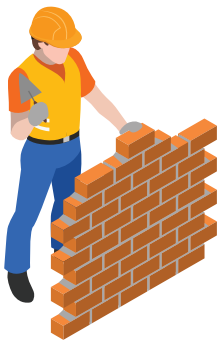
Юля і Борис пішли до магазину. Мама попросила купити хліба, молока й олії. Решту дозволила потратити, як вони забажають. Бажань було багато — грошей мало. Брат і сестра радилися, що вибрати. Можна купити зараз по тістечку. А можна докласти решту до грошей, які подарували їм на день народження. І потім швидше купити роликові ковзани.

- Чи можеш ти щось порадити Юлі та Борису? Уяви, що у вашій сім'ї ти вирішуєш, як витратити гроші. Розглянь малюнки на сторінці і розкажи, що потрібно купити в першу чергу, що потім, від чого можна відмовитися.

БАЖАННЯ — це те, що ми хочемо мати. Мати їжу, одяг, житло — це теж бажання. Але це найголовніші бажання. Їх називають потребами.

ПОТРЕБА — це те, без чого ми не зможемо жити.

Хто і що продає?

ТОВАР — це предмет, який виростили або зробили люди. Його можна купити.

ПОСЛУГА — це дія. Це робота одних людей для інших. Її теж можна купити.

• Назви людей на малюнках. Що вони роблять? Де вони працюють? Хто з них продає товар, а хто надає послуги? Наведи свої приклади.

Розкажи про професії своїх батьків.

• Для чого потрібні гроші? →

Де беруться гроші?

Які бувають гроші (розглянь фото)?

Що трапиться, якщо раптом зникнуть гроші?

Що з намальованого на схемі можна купити за гроші, а що — ні?

Чи завжди можна витратити гроші на те, що хочеться?

Чи знаєш ти, скільки коштує буханка хліба, зошит, квиток у кіно тощо?

небо
море

повага

дружба

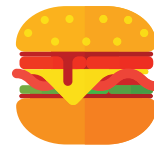

освіта

розваги

меблі

їжа

ГРОШІ

Так повелося в кожній стороні:
Без грошей ні продати, ні купити.
Та добре вам відомо і мені,
Що спершу їх потрібно заробити!

За Л. Яковенко

музей

ЦІНА ГРОШАМ

Я став четвертим у класі за контрольну з історії. Тато і мама страшенно зраділи. Тато дістав гаманець і дав мені — вгадайте що?! Десять франків!*

— Але, любий, ти не думаєш, що це завеликі гроші для маленького хлопчика? — запитала мама.

— Зовсім ні, — відповів тато, — час Ніколя дізнатися ціну грошей. Я впевнений, що він витратить ці десять франків розумно. Правда, синку?

Я сказав, що так, і поцілував маму й тата; вони такі класні! Гроші я поклав до кишені, через що був змушений їсти однією рукою, бо другою весь час перевіряв, чи на місці вони.

Коли я вранці прийшов до школи, то одразу показав товаришам купюру.

— Ого, — сказав Клотёр, — і що ти з ними робитимеш?

— Ще не знаю, — відповів я. — Маю витратити їх розумно. Я хотів би купити літака, справжнього.

— Не зможеш, — сказав Жоакім. — Справжній коштує щонайменше тисячу франків.

— Може, тобі варто купити атлас світу? — порадив Аньян, наш відмінник. — Там є карти, фотографії з описом. Це дуже повчально.

— Книжки мені дарує тітка на день народження або коли я хворію. Я ще не дочитав ту, що отримав за вуха.

— Купи футбольного м'яча, будемо грати разом, — порадив Рюфюс.

— Жартуєш? Я не збираюся витратити свої гроші на покупки для когось. Стань четвертим з історії та й грай собі у футбол.

На перерві Альсест сказав, що за 10 франків можна купити купу шоколадок.

— Уявляєш, п'ятдесят штук! — сказав Альсест. — По двадцять п'ять плиток кожному!

— А чому я маю віддати тобі двадцять п'ять шоколадок? Це ж мої гроші!

— Облиш його, — сказав Рюфюс, — він скнара!

І вони пішли гратися. Та мені чхати, слово честі. Чого вони приміряються до моїх грошей? Проте Альсестова ідея про шоколадки мені сподобалася. По-перше, я люблю шоколад. По-друге, ніколи не мав п'ятдесяти плиток шоколаду одночасно.

Після школи я побіг до кондитерської.

— Шоколадок на всі гроші, — сказав я продавчині.

---

*Для французького хлопчика Ніколя отримати 10 франків — це приблизно як 500 гривень для тебе.

— Де ти їх знайшов, хлопчику? — запитала вона.

— Я не знайшов. Мені їх дали.

— Щоб купити п'ятдесят шоколадок? Не люблю маленьких брехунів. Поклади, де взяв.

Я проплакав до самісінького дому. Удома я все розповів мамі. Вона поцілувала мене і сказала, що залагодить справу.

Мама поговорила з татом, що сидів у вітальні, й повернулася з монеткою у двадцять сантимів.

— Купиш собі шоколадку.

Я був дуже задоволений. Мабуть, дам половину шоколадки Альсесту. Він мій друг, і з ним я ділюся геть усім.

За Госсіні Сампе.
Пригоди малого Ніколя.
Переклад з французької
Зої та Олени Борисюк

- За що Ніколя отримав 10 франків?

Уяви, що ти Ніколя: розкажи від його імені про свої відчуття після отримання грошей.

Які поради давали Ніколя?

Яку з них ти вважаєш найкращою?

Чому Ніколя було складно щось вибрати?

Чи траплялися з тобою схожі ситуації?

Що таке «розумно витратити гроші»?

Чи сподобався тобі кінець оповідання?

Доходи і витрати

Доходи сім'ї — це гроші, які отримують члени сім'ї.

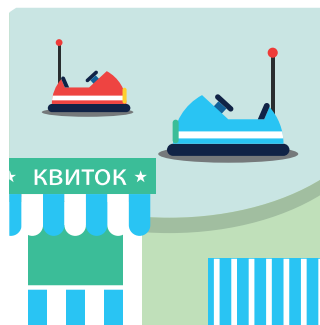
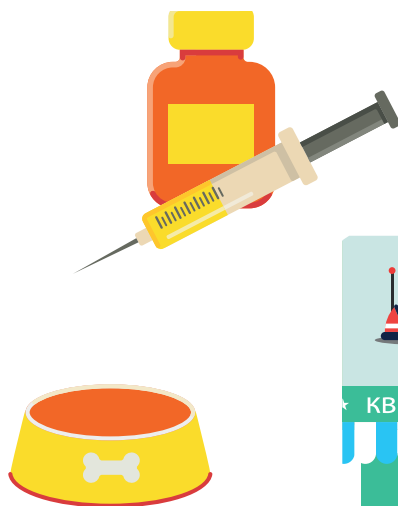
- Зарплата
- Стипендія
- Пенсія

- Хто і який дохід приносить у сім'ю?
Скільки членів родини не приносять доходів у сім'ю?

Витрати сім'ї — це гроші, які сім'я платить за товари і послуги.

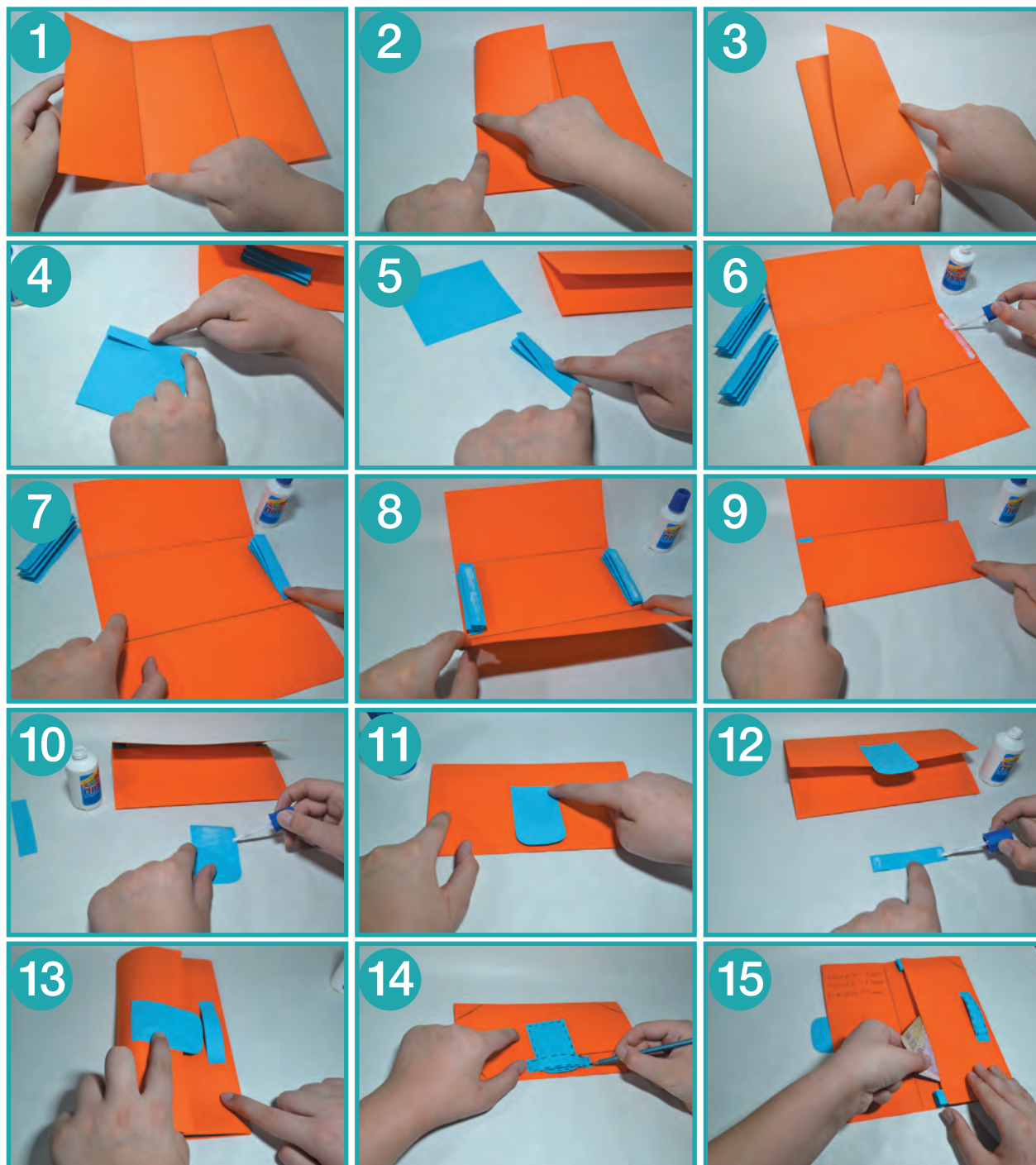
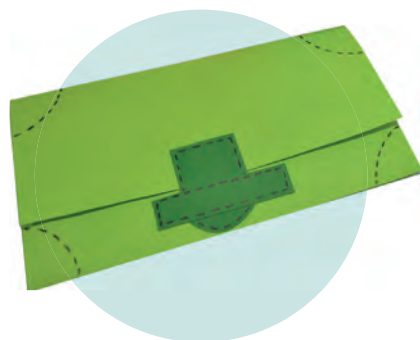
Рахунок № 123456789 від 10.10.2016 за спожитий природний газ за ВЕРЕСЕНЬ 2016 р.	
Заборгованість (переплата) на 01.09.2016 р.	00.00 грн
Оплачено за період: з 01.09.2016 по 30.09.2016	00.00 грн
Нараховано за газ за ВЕРЕСЕНЬ 2016 р. Об'єм * Ціна (з ПДВ 20%)= XXX м ³ * YY.YY грн/м ³	00.00 грн
Пільга, субсидія за період: з 01.09.2016 по 30.09.2016	00.00 грн
Перерахунки у вересні 2016 р.	00.00 грн
Пеня за попередні періоди	00.00 грн
До сплати, в т.ч. ПДВ 20%	00.00 грн
Оплатити у 10-денний термін після отримання рахунку	

- За допомогою малюнків розкажи про витрати сім'ї.
Поміркуй, які ще витрати бувають. Поцікався у батьків,
на що витрачається найбільше грошей у твоїй сім'ї.

ГАМАНЕЦЬ-НОТАТНИК

Для роботи потрібні: кольоровий папір (два кольори), ножиці, клей ПВА.

З ЧОГО І ДЛЯ ЧОГО ЦЕ ЗРОБЛЕНО

Природні і штучні матеріали та об'єкти. Чи шкодять штучні матеріали довкіллю? Для чого людині машини? З якими простими механізмами ми зустрічаємося щодня? Яку роботу вони виконують? Досліджуємо та експериментуємо.

Тебе оточують різні об'єкти. Як ти вже знаєш, вони створені природою або зроблені людьми. Люди можуть виготовляти речі з **ПРИРОДНИХ** матеріалів: дэрева, каменю, глини, металу тощо. А можуть і самі створювати матеріали. Їх називають **ШТУЧНИМИ**. Це пластмаса, целофан, штучна шкіра та інші.

- Використовуючи слова в рамці, опиши намальовані об'єкти: які вони, з чого і для чого зроблені? Поясни вибір матеріалу. Порівняй три стакани (скляний, пластиковий, паперовий) — знайди спільне і відмінне; переваги і недоліки. Навіщо, на твою думку, люди створюють штучні матеріали?

Метал, пластик, вовна, дерево, нейлон, папір, міцний, ламкий, твердий, м'який, прозорий, непрозорий, вбирає вологу, не промокає, розтягується, форма не змінюється.

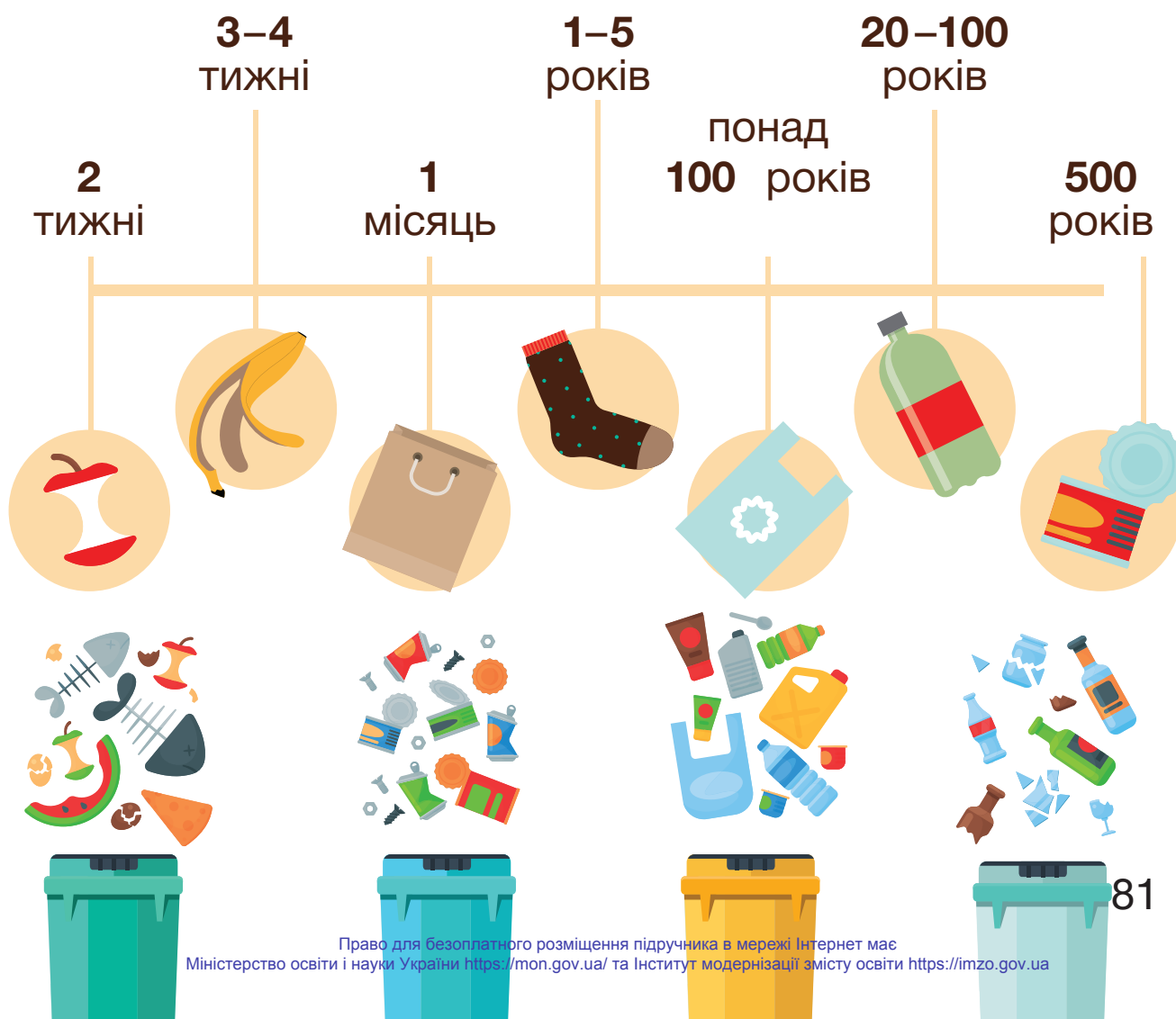
ВИКОРИСТОВУЙ МЕНШЕ, ВИКОРИСТОВУЙ ЗНОВУ

Деякі об'єкти і матеріали, створені людиною, забруднюють довкілля, шкодять тваринам. Щоб зменшити шкоду, треба їх повторно використовувати і переробляти.

- Розглянь схему. Які об'єкти — з природних чи штучних матеріалів — розкладаються довше? Чому не можна залишати в лісі, кидати у водойми вироби з пластику? Який пакет для покупок кращий — пластиковий, паперовий чи з тканини (які плюси і мінуси кожного)? Навіщо сортувати сміття? Як підписати контейнери для сміття на малюнку? Відходи з якого контейнера розкладуться найшвидше?

ЩО І СКІЛЬКИ РОЗКЛАДАЄТЬСЯ

НАВІЩО ЛЮДИНІ МАШИНИ Й ІНСТРУМЕНТИ?

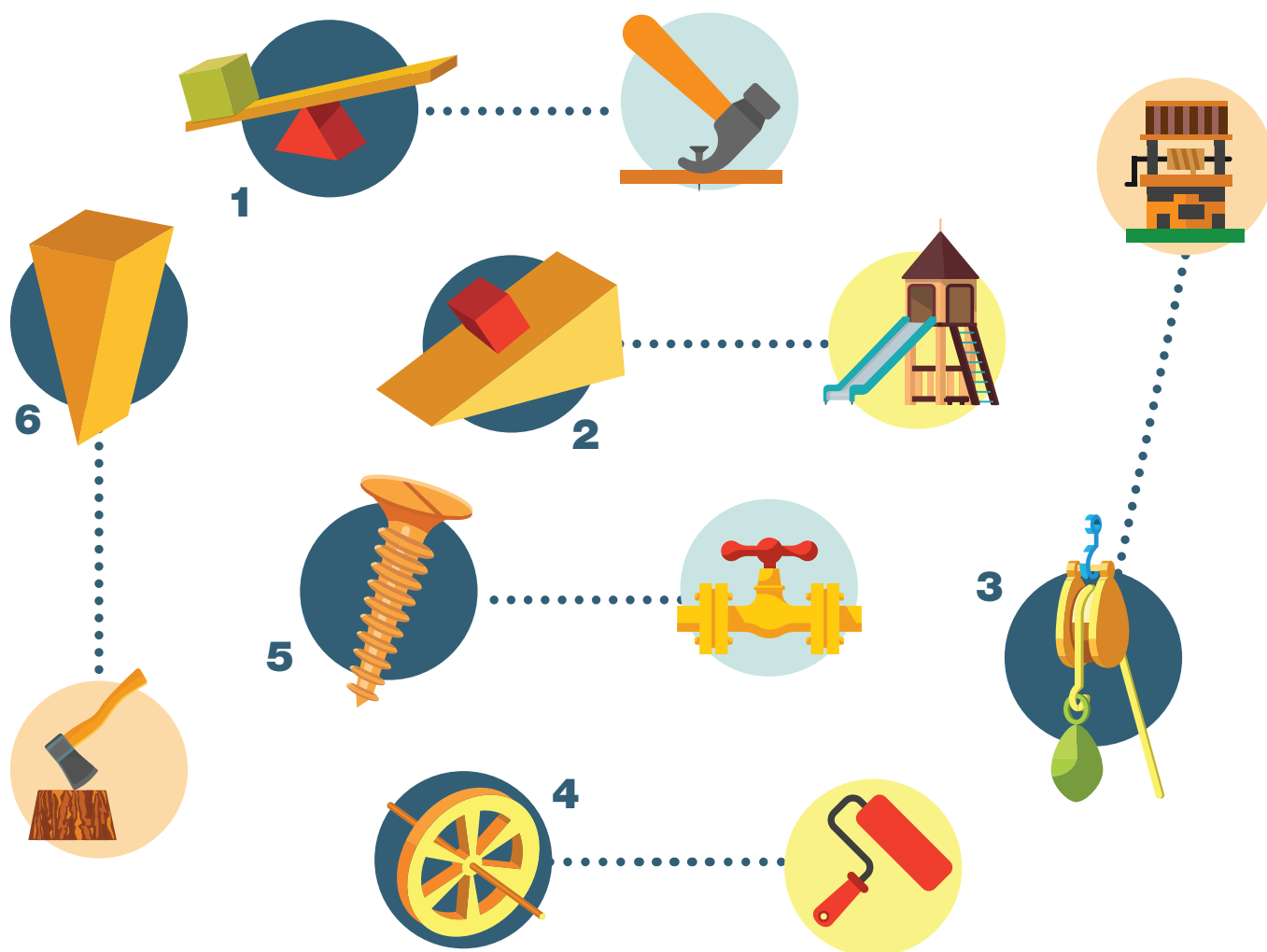
- Назви зображені предмети. Яку роботу вони допомагають виконувати? Які з них не мають рухомих частин? Які мають кілька? У яких багато рухомих частин? Будова якого предмета, на твою думку, найпростіша, а якого — найскладніша?

ПРОСТІ МЕХАНІЗМИ

Усі складні машини виготовлені з простих механізмів. Скейтборди і велосипеди, підйомні та водогінні крани, двері, сходи — і ще безліч речей — це **6 простих механізмів** або їх поєднання.

- Ознайомся з простими механізмами на малюнках. Це природні об'єкти чи рукотворні? Назви, що зображено на малюнках. Для чого ці предмети? Які прості механізми є у твоєму класі, вдома?

- 1** Важіль **2** Похила площина **3** Блок
4 Колесо і вісь **5** Гвинт **6** Клин

ЕКСПЕРИМЕНТУЄМО — ЗАПИТУЄМО ЧОМУ?

ГРУПА 1

Розділіть яблуко на дві частини

А. руками; **Б.** за допомогою пластикового ножа.

ПІД НАГЛЯДОМ ДОРОСЛИХ!

Розділіть шматок картону на дві однакові частини **А.** руками; **Б.** ножицями.

ГРУПА 2

Підніміть стос книжок **А.** двома руками;

Б. двома пальцями однієї руки;

В. за допомогою важеля (наприклад, лінійка + олівець), на який тиснете двома пальцями однієї руки.

ГРУПА 3

Зробіть похилу площину і **А.** спустіть з неї іграшкову машинку на колесах;

Б. іграшкову машинку без коліс;

В. прокотіть угору двома пальцями важкий предмет; **Г.** збільште стос книжок і повторіть дослід.

ГРУПА 4

Обв'яжіть важкий предмет мотузкою. Підніміть його точно вгору

- А.** руками за мотузку;
- Б.** за допомогою блоку (перекиньте мотузку, наприклад, через двері).

ГРУПА 5

Наповніть дві пластикові пляшки водою по вінця. Одну закрутіть кришкою, а другу заткніть. Вийдіть на майданчик і киньте згори пляшки.

**ПОПЕРЕДНЬО ПОДУМАЙТЕ,
ЯК ЦЕ ЗРОБИТИ БЕЗПЕЧНО!**

КОЛЕКТИВНИЙ ПРОЕКТ

Створіть машину, використавши якомога більше простих механізмів.

ПРИКЛАД

З ІСТОРІЇ ПАПЕРУ

Винайшли папір у Китаї близько 2000 років тому. Волокна бамбука, траву або старе ганчір'я розтирали в кам'яній ступі разом із водою. З утвореної маси виготовляли папір.

Щоб виготовити папір, гігантські машини на сучасних паперових фабриках щодня поглинають цілі ліси. Але замість дерев можна використовувати макулатуру, ганчір'я.

- Як ти можеш допомогти зберегти ліс? Позмагайтеся: хто знайде в класі більше речей, виготовлених з паперу.

ТАКИЙ РІЗНИЙ ПАПІР

Досліди властивості різних видів паперу.

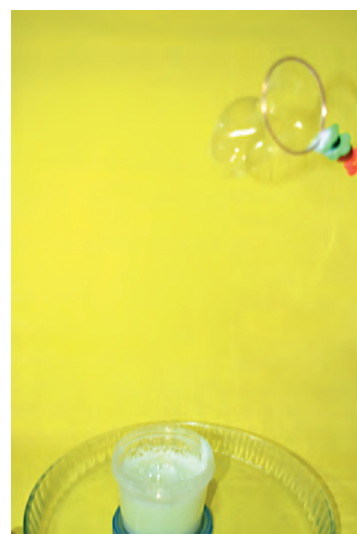
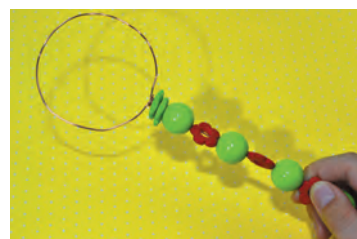
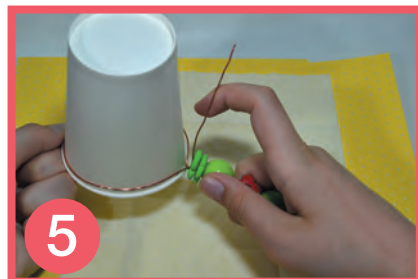
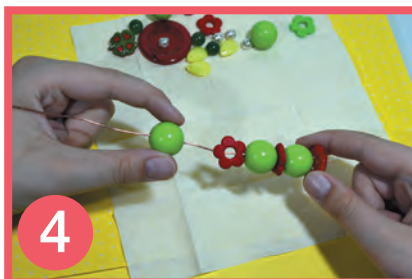
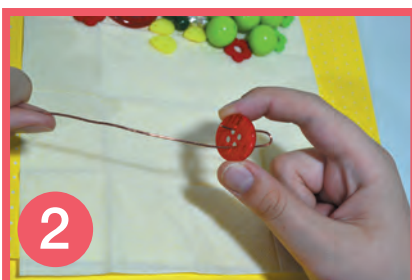
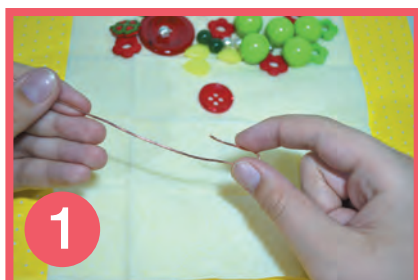
Приготуй: 6 видів паперу — аркуш із зошита, шматок газети, паперову серветку, шматок картону, обгортковий папір, пергамент (по 4 однакових шматочки кожного); ножиці, 6 паперових тарілок з водою.

Спробуй: розрізати, розірвати, зім'яти, намочити по шматочку кожного виду паперу.

Зроби висновок: які властивості мають різні види паперу; для чого використовують кожен вид паперу.

КАПІТОШКА

Для роботи потрібні: мідний дріт 50 см, різнокольорові намистини, одноразовий стаканчик.

Розчин для мильних бульбашок:

400 мл води; 100 мл засобу для миття посуду (краще без барвників і ароматизаторів); 4 чайні ложки цукру.

Додайте у воду засіб для миття посуду. Добре перемішайте. Влаштуйте змагання, хто надує найбільшу бульбашку.

ВОГОНЬ

ВИНАХОДИ ЛЮДСТВА

Що таке винахід і відкриття? Що потрібно, щоб стати винахідником? Найголовніші винаходи людства. Як винаходи впливають на життя людей? Як людина вчиться у природи?

сірник

ВИНАХІД — це створення чогось такого, чого раніше не існувало.

ВІДКРИТТЯ — це виявлення того, що вже існувало. Просто про нього ще не знали.

- Що із зображеного є винаходом, а що — відкриттям? Доведи свою думку.

Яка користь людям від цих винаходів і відкриттів?

Знайди у своєму класі приклади винаходів.

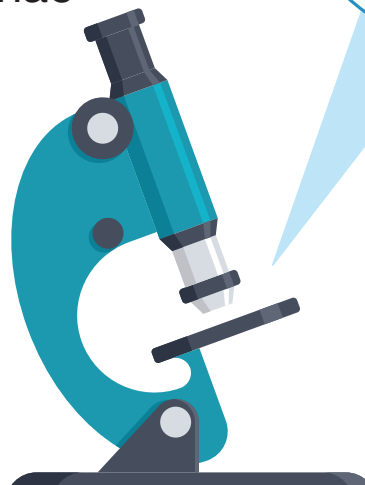
КОМПАС

мікроби

Земля — куля

мікроскоп

ВИНАХОДИ

Мій брат показав на колеса свого велосипеда і сказав, що треба винайти щось таке саме важливе, як колесо. Таке саме корисне, як вогонь, водогін або електрична лампочка. А то ми нічого ще не досягли в житті, про що люди будуть потім згадувати.

Я згадав, як ми кілька разів розбирали на частини старі дитячі візочки, і ще стару пральну машину, і зламане радіо. Але нам жодного разу потім не вдалося хоча б щось скласти з деталей.

— Ну і що тут складного? — сказав інший брат. — Треба просто думати про речі, яких ще немає, які досі ніхто не винайшов.

Кілька хвилин брати мовчки дивилися на хмари. Було ясно, що вони винаходять літальні апарати або щось, що використовує силу вітру. Потім брати зізналися, що винайшли щось таке, як вертоліт. Але, на жаль, щось таке, як вертоліт, винайшли вже до них.

Я відразу зрозумів, що треба винайти щось, пов'язане з травою, тому що я на ній лежу. Або що-небудь, пов'язане з мурашками, бо у мене по руці повзе мурашка. І я відчув себе щасливим. Навколо було так багато всього, що підказувало мені ідеї для винаходів.

Брати вже не лежали, а сиділи. Вони забурчали на першого брата.

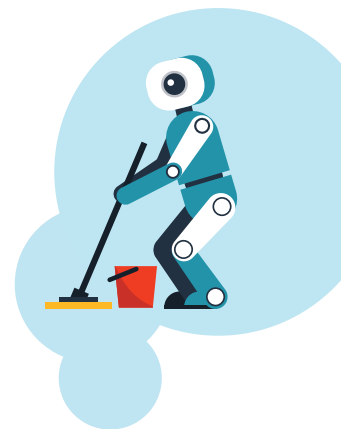
— Усе, ми поїхали! А ти винаходь сам своє колесо, потім розкажеш.

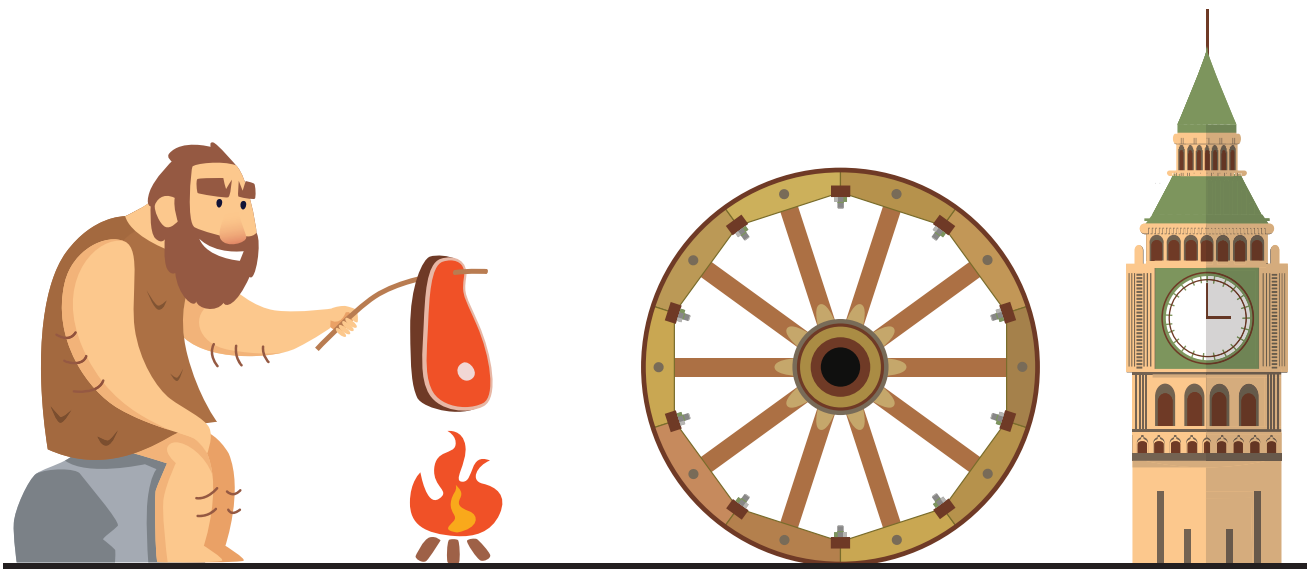
— Я не говорив, що ми мусимо винайти щось важливе прямо сьогодні, — сказав брат не зовсім впевнено. — Можна й завтра. Або наступного тижня.

Брати сіли на велосипеди і поїхали далі, нудні й сумні. А я дивився навколо себе, робив відкриття і насвистував пісеньку.

За Бартом Муяртом

- Чому, на твою думку, братам не вдалося нічого винайти? А чому оповідач почувався щасливим? Що потрібно, щоб стати винахідником?

ВИНАХІДНИКИ І ВИНАХОДИ

ВИНАХІДНИК — це людина, яка придумала якусь нову річ. Або новий спосіб щось робити. Також він поліпшує, удосконалює те, що вже є.

ВИНАХІД — це розум і праця багатьох людей. Проте пам'ятають часто тільки когось одного. А часом — нікого.

У всіх винахідників є спільні риси. Їх усе цікавить. Вони люблять вчитися. Вони мають ідеї, як зробити життя кращим.

ПЛАН

- 1** Назва винаходу. **2** Ім'я винахідника.
- 3** Як винахід змінив життя людей.

- Який із зображених винаходів найдавніший? Чи знаємо ми його автора? Розкажи про зображені винаходи за планом. З'ясуй з допомогою батьків, якими винаходами твоя сім'я користується вдома — у вітальні, на кухні, у ванній, у гаражі, на городі. Про три винаходи напиши за планом.

● Карл фон Дрез

Томас Едісон

дрезіна (самокат)

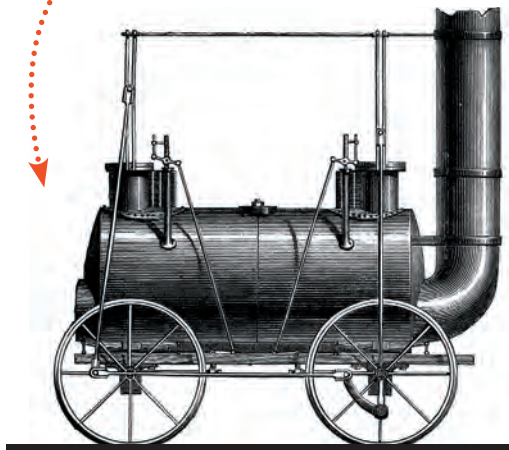

● Річард Тревітік

лампочка

● Йоганн Гутенберг

паротяг

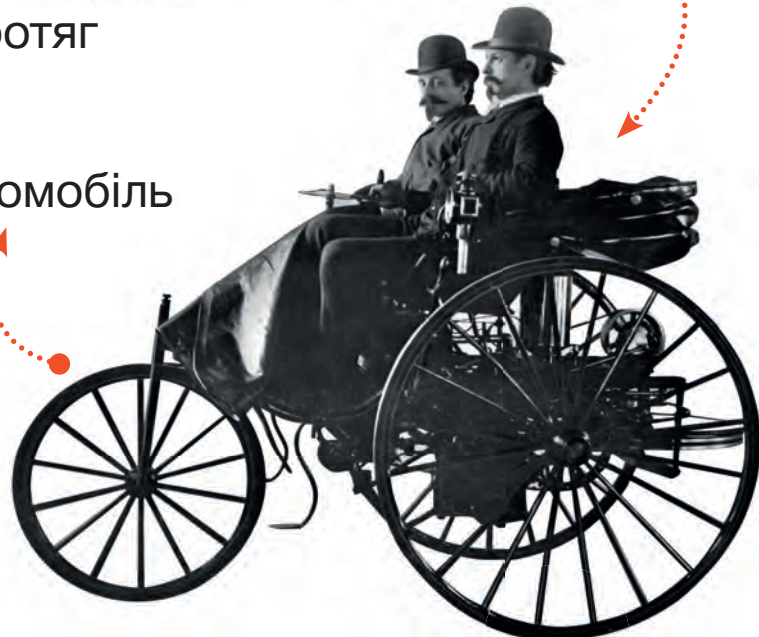

Карл Бенц ●

друкарський верстат

автомобіль

алфавіт

1234
6789

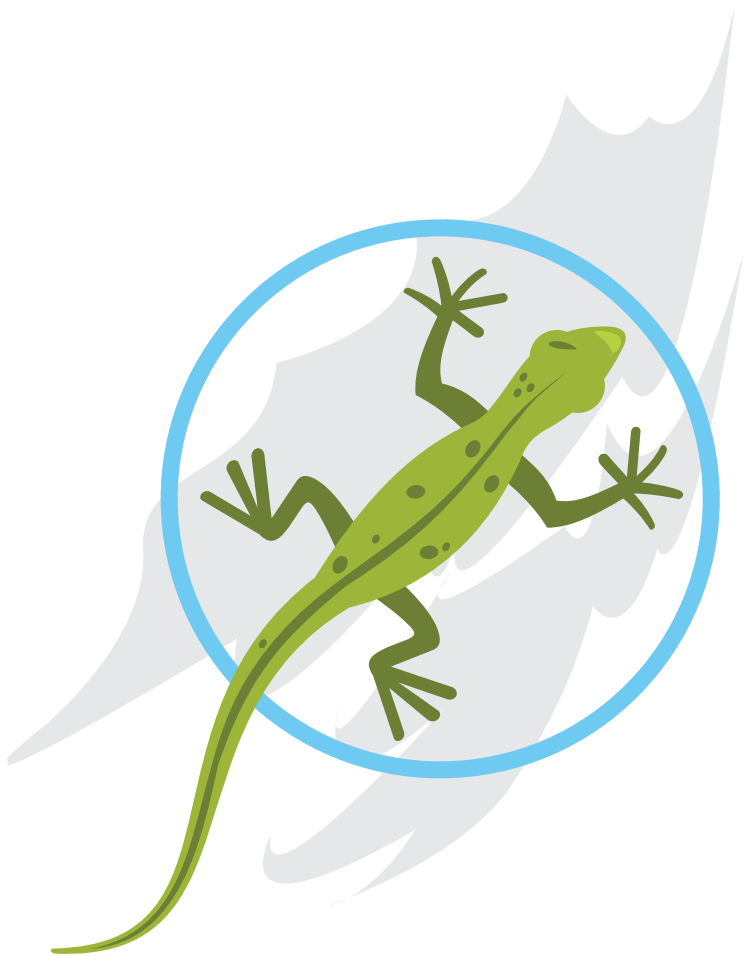
цифри

ВЧИСЯ У ПРИРОДИ

Хочеш стати винахідником?

СПОСТЕРІГАЙ за природою!
У неї купа ідей.

Хочеш видиратися на стрімкі скелі?

Ящірки вміють. У них дуже чіпкі лапки.
КОПІЮЙ

Хочеш літати?

Пташки вміють.
ДОСЛІДЖУЙ.

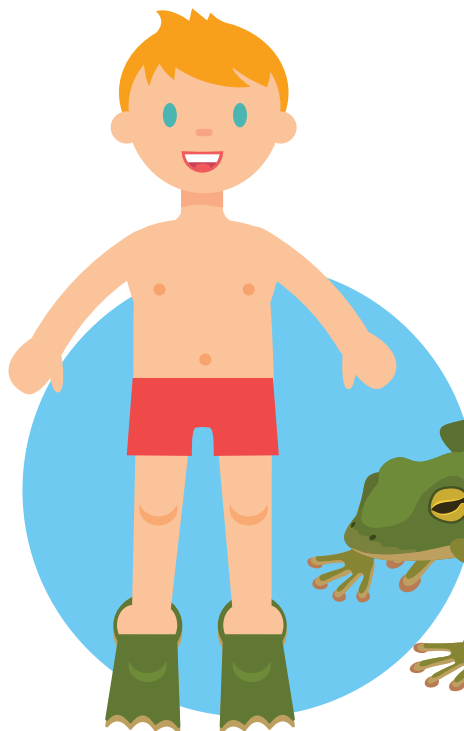
- Назви тварин на ілюстраціях.
Що ти про них знаєш, чим вони особливі?
Яка твоя улюблена тварина?
Чого в неї можна повчитися?

Подумай, які проблеми є навколо.
Що і як можна поліпшити?

Запропонуй свої ідеї.

Хочеш стати невидимим?

Тварини вміють. Вони зливаються з довкіллям. **ЗРОБИ** щось схоже.

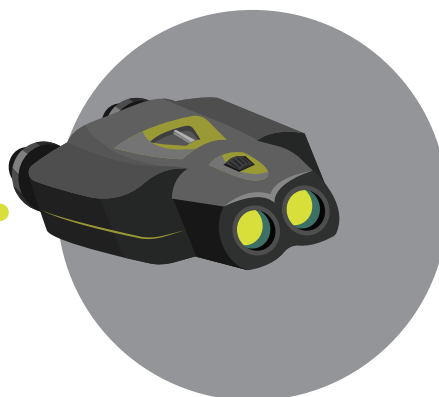
Хочеш стати крутим плавцем?

Жаба й тюлень уміють.
УЧИСЯ В НИХ.

Хочеш бачити в темряві?

Сова і кіт уміють.
ПОЦІКАВСЯ як.

ТИ — ВІНАХІДНИК

Прочитай завдання 1 та 2 і виконай їх за планом.

Завдання 1. Створи якомога вищу вежу з пластикових стаканчиків. Вежа має простояти не менш ніж 1 хвилину.

Приготуй: 20 маленьких пластикових стаканчиків, лінійку, аркуш паперу, простий олівець.

Завдання 2. Зроби «сито» для монет, на якому б після просіювання залишилися лише монети по 50 коп.

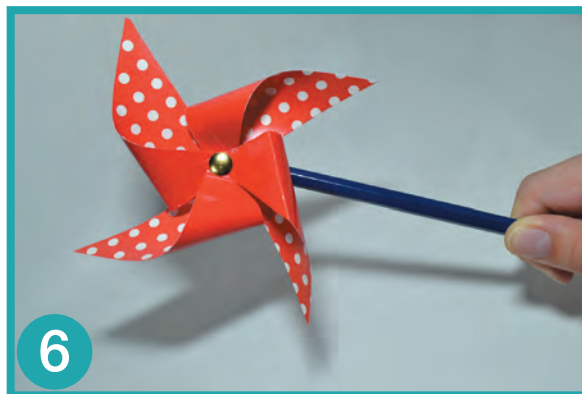
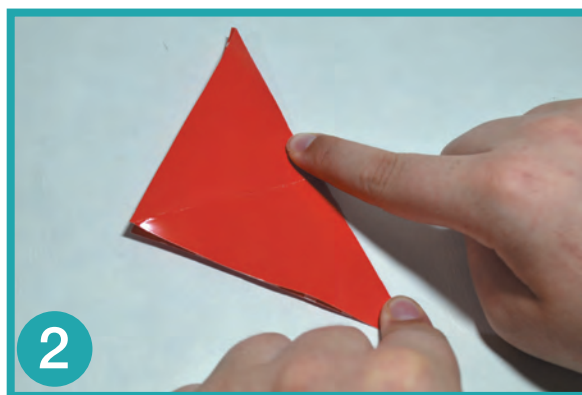
Приготуй: монети 10, 25, 50 копійок, картонну кришку (як-от від коробки для взуття), ножиці, лінійку, аркуш паперу.

ПЛАН

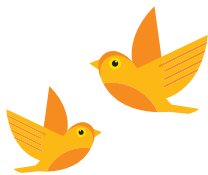
1. Що ти знаєш? Що потрібно знати, щоб виконати завдання?
2. Які ідеї ти маєш?
3. Намалюй модель виконання завдання.
4. Працюй за моделлю.
5. Проаналізуй свою роботу. Чи все вийшло? Що можна було зробити краще?

ВІТРЯЧОК

Для роботи потрібні: квадратний аркуш паперу, ножиці, дерев'яна паличка (можна використати олівець), канцелярська кнопка.

ЧЕКАЄМО НА ЛІТО

Як дізнаємося, що прийшло літо? Барви і звуки літа.
Хто мешкає на луках? Що росте на луках? Літо в лісі.

- Які запахи і звуки приносить літо?

З чим ти можеш порівняти смак літа? Доведи, що на малюнку зображено літо.

А як ти дізнаєшся, що почалося літо?

Як треба одягатися влітку, щоб не зашкодити здоров'ю?

Назви літні місяці.

Я знаю, що почалося літо, коли...

Я прокидаюся, а сонце вже давно зійшло. І я хочу стрибати на ліжку.

Час одягати капелюшка й сонячні окуляри, ходити босоніж по траві.

Я можу цілий день гратися на вулиці в легкому одязі, нюхати яскраві квіти, стрибати по калюжах.

Я лягаю спати, коли на вулиці ще видно.

За Ейлі Басбі

ВОНИ ВСЮДИ

Комах на Землі більше, ніж усіх інших тварин, разом узятих. Вони всюди. Вгорі і внизу. А скільки їх улітку на луках!

Вони повзають, стрибають і літають. Вони гудуть, дзижчать, сюрчать. А можуть і мовчати. У кожного — голова, груди і черевце. І шість ніг.

Це . Жук-олень — комаха. Його довжина разом з рогами — до 8 сантиметрів.

Це . У коника дуже сильні ноги. Він може ходити і стрибати.

Це . Воно має крила з цятками. Сонечко може повзати по квітці, а потім полетіти!

Це . Він світиться в темряві. Світлячки блимають, коли літають.

Яке твердження є фактом,
яке — думкою, а яке — помилкою?

Усі комахи літають.

Бджоли — найпотрібніші комахи.

У всіх комах шість ніг.

Павук не комаха.

- Які відомі тобі комахи не згадувалися в тексті? Протягом тижня на окремому аркуші записуй, скільки різних комах тобі зустрілося. Запиши чи намалюй, де саме вони були. Наприкінці тижня полічи. Намалюй комаху, яка тобі найбільше сподобалася.

ЯКЩО ТИ НА ПРОГУЛЯНЦІ В ЛІСІ...

Не бери в руки пташині яйця, пташенят, звірят. Людський запах відлякує дорослих диких тварин. Вони можуть відмовитися від своїх малят. Тоді дитинчата стануть здобиччю хижаків.

Батьки годують пташенят кожні 15—17 хвилин світлого періоду доби, захищають від негоди, зігрівають.

Для птахів літо — справжнє свято. Вони можуть знайти ласощі на кожному кроці. Комашки, хробачки, гусениці, рибки — усього вдосталь.

У ЛІСІ

Сезоном тиші називають період з кінця квітня до початку липня, коли дикі тварини висиджують потомство — пташенят, звіренят, плазунят... Але називають не тому, що тоді тиша стоїть у лісі, в полі, в долині ріки. А тому, що тиші в цей період треба дотримуватись: якнайменше тварин турбувати, не заважати їм піклуватись про свою малечу. Птахи, якщо їх наполохати, змушені злітати з гнізда. Яєчка за цей час можуть охолонути — і з них не вилупляться пташенята.

За Володимиром Бондаренком

Влітку в диких тварин багато клопоту: годувати дитинчат, потім учити їх добувати собі їжу, охороняти їх.

Не можна торкатися молодих звірят, забирати їх з лісу додому. Це небезпечно і для тварини, і для людини. Тварини можуть заразити людину різними хворобами. Ведмедиці, лосихи та деякі інші звірі, якщо вони з малятами, можуть напасти.

- Чому початок літа називають сезоном тиші? Що ти робитимеш, якщо побачиш у лісі пташеня, що випало з гнізда? Назви дитинчат тварин на фото. Як птахи допомагають улітку людям?

НА ЛУКАХ

1

2

3

4

5 Королиця звичайна

5

• Хто садить квіти на луках?

Чому квіти на луках яскраві і духмяні?

Опиши одну з лучних рослин.

Чи ростуть дерева на луках?

Що трапиться, якщо на луках зникнуть комахи?

Як людина використовує луки?

НЕПРОСТИЙ ЛОПУХ...

- **ЛОПУХ** (*Arctium* L.) — трав'яниста рослина родини Айстрових.

На створення застібки-липучки надихнув реп'ях.

• **РЕП'ЯХ** — народна назва лопуха, а також плодів, що чіпляються до одягу людей, хутра тварин.

• **БУР'ЯН** — рослина, що засмічує посіви культурних рослин, забирає в них світло, воду, поживні речовини.

**МЕДОНОС,
ЛІКАРСЬКА РОСЛИНА**

Маленький їжачок —
Багато голочок —
До одягу чіпляється.
Як називається?

Причепився
як реп'ях.

- Розкажи про лопух за схемою. Що тобі вже було відомо? Що нове? Знайди художній і науковий опис лопуха. Створи свою розповідь-схему про рослину, що росте на луках.

ДОСЛІДЖУЄМО РОСЛИНИ

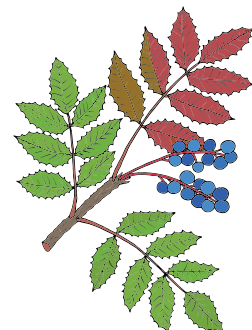
Поглянь на рослини біля школи. Скільки різних рослин вдалося знайти? Вибери дві з них і намалюй. Розкажи про кожну рослину за планом.

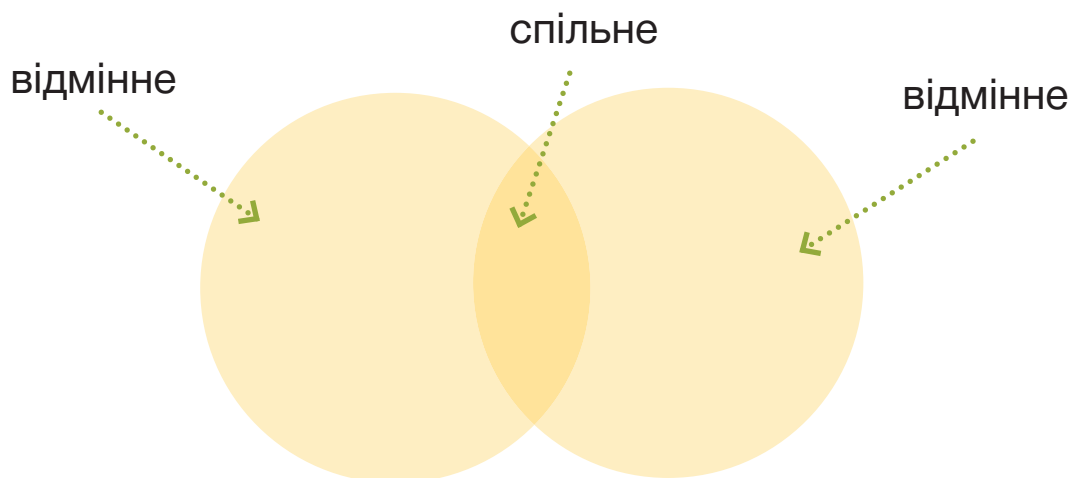
План

1. Назва рослини
2. Це дерево, кущ чи трав'яниста рослина?
3. Це культурна чи дикоросла рослина?
4. Де росте рослина?
5. Опиши частини рослини.

Покажи спільне і відмінне в рослин.

Додатково: знайди цікаві факти, загадки, прислів'я, легенди про рослину.

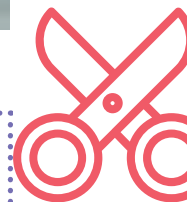
ДЯДЕЧКО РЕП'ЯХ. Робота з конструктором

Для роботи потрібні:
конструктор Vanchems,
аркуш паперу А4.

1. З аркуша паперу сформуї кульку.
2. Використовуючи деталі конструктора, обліпи паперову основу.
3. Доповни виріб додатковими елементами і створи дивовижну істоту.

Увага! Цей конструктор, як і справжній реп'ях, може заплутатись у волоссі. Не піднось деталі конструктора до голови (дівчаткам рекомендовано одягнути хустинки).

ГОТУЄМОСЯ ДО ЛІТНІХ КАНІКУЛ

Як можна відпочивати влітку?
Що потрібно для подорожі?
Яких правил безпеки треба
дотримуватися під час канікул?
Які гриби і рослини небезпечні
для життя?
Хто найкраще плаває?
Про плани на літні канікули.

- Навіщо потрібні канікули?

Уяви себе героєм ілюстрації
і від його імені розкажи про
плани на літні канікули.

Як ще можна відпочивати влітку?

1

2

ЩО ПОТРІБНО ДЛЯ ПОДОРОЖІ

- Назви предмети, потрібні для відпочинку.

Чому їх об'єднано в три групи?

Знайди в кожній групі зайвий предмет.

Яка важлива інформація є в залізничному квитку?

3

ЩОБ КАНІКУЛИ БУЛИ РАДІСНИМИ

Плавай у безпечних місцях під наглядом дорослих. Не запливай за буйки.

Захищай голову від сонця.

На вулиці чи вокзалі, у полі чи в лісі — не чіпай підозрілих предметів. Повідом про них дорослих.

Якщо під час прогулянки десь поділися рідні — не панікуй. Почекай їх на тому самому місці. Звернися по допомогу до працівників — продавців, рятувальників, поліцейських.

Використовуй захисний шолом, коли їздиш на велосипеді.

Під час грози ховайся під невисокими деревами з густими кронами, а не під одинокими деревами. Не залишайся у водоймі. Найкращий сховок — будинок.

КРАСИВІ Й НЕБЕЗПЕЧНІ

ЗАПАМ'ЯТАЙ. Не куштуй і навіть не торкайся.

1

1 Бліда поганка

4

2 Мухомор червоний

2

3 Несправжні опеньки

5

4 Вовчі ягоди

5 Борщівник

6 Вороняче око

3

6

← • Перевірте в парах, чи запам'ятали ви всі правила безпечної поведінки на канікулах.

ХТО НАЙКРАЩЕ ПЛАВАЄ

Тіло риби пристосоване до життя у воді так само, як твоє тіло — до життя на суходолі. Ти теж умієш плавати? Це добре. Але риби все одно плавають краще. Їхнє тіло гладеньке і слизьке. Воно вкрите лускою. Луска ще й захищає від ворогів і шкідників. А плавці?! З їх допомогою риба повертається, рухається вгору і вниз. Хвіст штовхає рибу вперед. Він також є кермом.

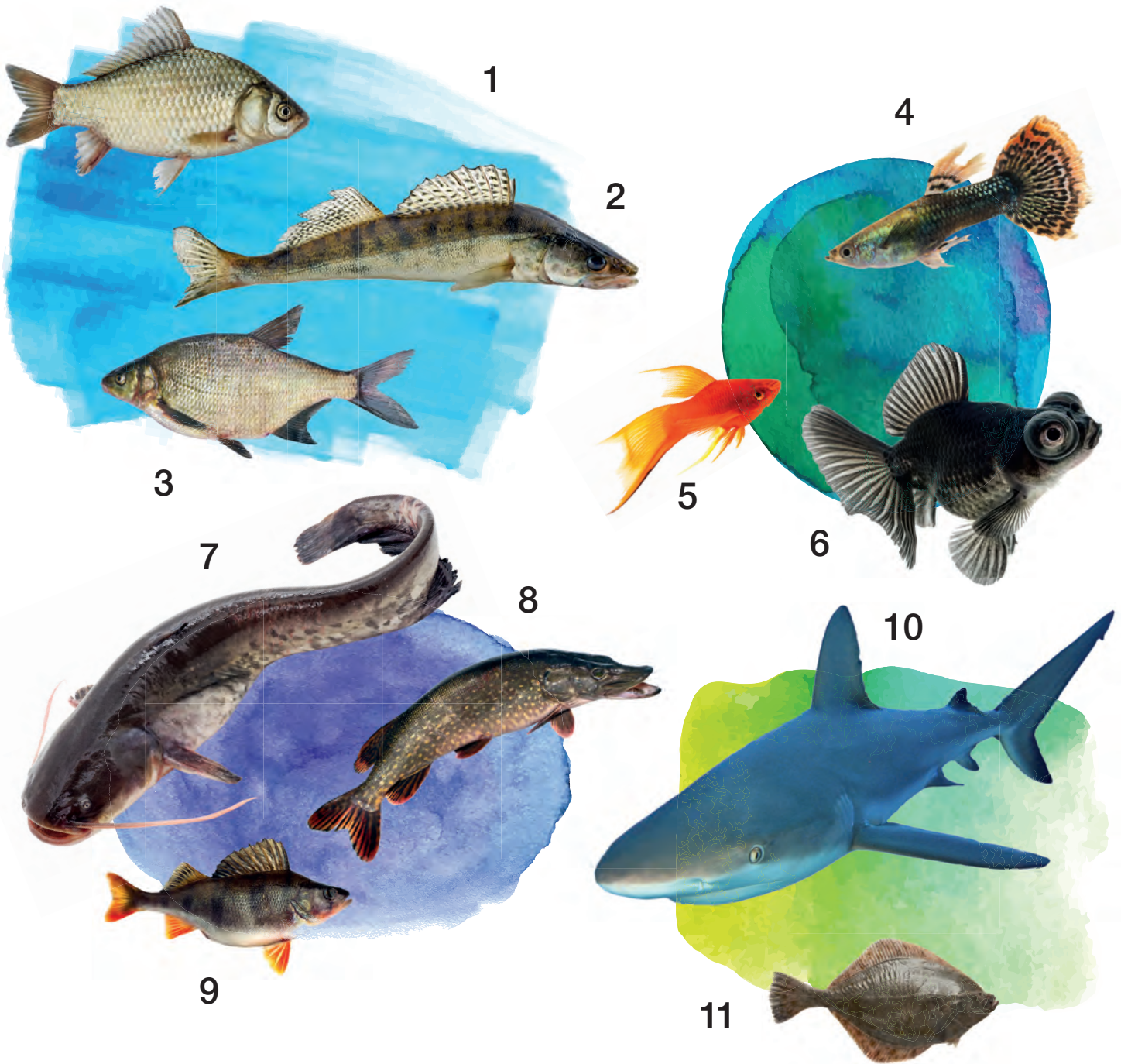
Риба постійно відкриває і закриває рота. Думаєш, вона п'є воду? Ні, то вона дихає. Рибам також потрібне повітря.

● Із яких частин складається тіло риби?

Що допомагає рибам плавати?

Які із зображених на наступній сторінці риб може упіймати рибалка з малюнка? Чому ти так вважаєш? Яку пору року зображено на малюнку?

1 Карась **2** Судак **3** Лящ **4** Гупі **5** Мечоносець
6 Телескоп **7** Сом **8** Щука **9** Окунь **10** Акула
11 Камбала

• Подивись і розкажи, чим відрізняються риби. Що особливого в кожній з них? Чому вони поділені на групи? Які риби живуть у прісній воді — в озері, річці? Які у солоній — морі чи океані? Які в акваріумі?

АЛЛО!

Знову літечко прийшло,
Знову їдемо в село.
Гей, дідусю і бабусю,
Зустрічайте нас,

алло!

Хай стрічають у селі
Ячмені і картоплі,
Гречка, соняхи, ожина,
І порічки, і малина,
Полуниця запашна,
Вишні, сливи і черешні,
Мак, цибуля і, нарешті,
Лопухи та бузина.

Хай стрічають у селі
Козенята і кролі,
Каченята і курчата,
Кошенята, цуценята,
Ластів'ята і джмелі.
Знову літечко прийшло,
Знову їдемо в село.
Гей, дідусю і бабусю,
Зустрічайте нас,

алло!

Олекса Палійчук

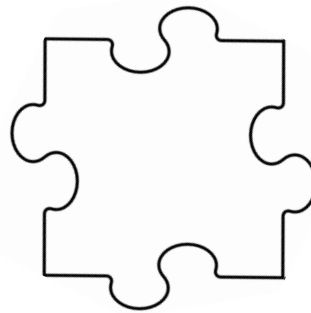

- Хто зустрічає в селі героя вірша?
Що його зустрічає? А хто і що чекає на тебе влітку?

ЛІТО. Пазл-аплікація

Для роботи потрібні:
кольоровий папір, картон,
ножиці, клей ПВА, пензлик,
серветки, шаблон.

1. Виріж шаблон.
2. Обведи шаблон на картоні та виріж основу для роботи — пазл.
3. Використовуючи кольоровий папір, виконай аплікацію.

Навчальне видання

Олена Леонідівна Іщенко, Олена Миколаївна Ващенко,
Людмила Віталіївна Романенко, Оксана Михайлівна Кліщ

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Підручник інтегрованого курсу для 1 класу
закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)

Частина 2

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Відповідальна за випуск О. О. Бородіна

Дизайнер, художній редактор А. Стогов

О. Галицька, Ю. Сікора – ілюстрації на с. 6, 45, 48, 96.

У підручнику використано ілюстрації відповідно до умов стандартної ліцензії shutterstock.com таких авторів:

3Dalia, a40757, Abscent, ADA_photo, Afone4ka, Africa Studio, Ajintai, Aksenova Natalya, alazur, Alberto Andrei Rosu, aleks1949, AleksandrsS, alekseivprev, Alexander Pekour, Alexander Rath, ALEXEY GRIGOREV, Alexey Tolmachov, alicephoto, Alicia G. Monedero, amesto, Anatolii Riepin, Anatolir, Andris Barbans, Angela Luchianiuc, angelpicssaw, anmbph, Anna Krestianynkova, Anton Malina, Aphelleon, arenyyam, Artem Mishukov, Artem Stepanov, ArtMalivanov, AS Food studio, barka, BeataGFX, BeeZeePhoto, Bekshon, Beresnev, bernetets photo, Beror, BESTWEB, BigMouse, BillieBonsor, Biscotto87, Black or White, Bodor Tivadar, bon2mobile, bondvit, Brocreative, browndogstudios, Budimir Jevtic, Butterfly Hunter, Catalin Petolea, Chaichan Chantapoon, Chamille White, clarst5, Constantin D, Constantine Enquist, Creative Mood, Creative Stall, Curiosity, Da-ga, Danilina Olga, Daria A, daseugen, David Tadevosian, dedMazay, DenisNata, Digiselector, Dionisvera, Dmi T, domnitsky, dpvuestudio, DyziO, Dzianis_Rakhuba, Ecelop, Ekaterina Kolchenko, EKramar, Elena Kazanskaya, elmm, Elvetica, Eric Isselee, Everett Historical, Evgeny Bakharev, Faber14, faitotoro, Fat Jackey, Fox Design, Foyliam, fredrisher, grafvision, graphic works, GraphicsRF, Great Vector Elements, Grinbox, gst, Guingm, Hein Nouwens, helgascandinavus, Hennadii H, Hodyachaya Alla, hvostik, Ian Good, Iconic Bestiary, iconvectorstock, Igososha, Ilya Bolotov, Incomible, Ints Vikmanis, irishka5, Iveta Angelova, Jan Schneckenhaus, Jana M, JaySi, Jemastock, jennifer leigh selig, Jenniki, JuliusKielaitis, kamilpetran, Kanan Shabanov, KanKhem, Katerina Davidenko, Kichigin, Kiev.Victor, Kirill Demchenko, Kit8.net, KittyVector, Kletr, koya979, KREML, kukunka, Kuliperko, Kuzmenko Viktoria fotografer, lecosta, Lepneva Irina, Lianenko, lindasky76, Looka, LuckyVector, LynxVector, Macrovector, mailsonpignata, majeczka, makeiteasy, mamita, Margrit Kropp, Mariia Golovianko, Mariola Anna S, Maryna Kulchytka, Mascha Tace, Matej Ziak, Mauritania, medvedsanderson, megastocker, Mehaniq, mejnak, Melek8, Melica, meunierd, Michele Vacchiano, miniwide, Morphot Creation, Mountain Brothers, Mr_TheLightBeer, n o o m, Nadezhda Nesterova, Narupon Nimpaiboon, Natalia Kirichenko, Nattika, Nella, Nikitin Victor, nikolae, Nosyrevy, Oleksandr Derevianko, Oleksandr Lytvynenko, Oleksandra Naumenko, Olga1818, ollikeballoon, ONYXprj, oriol san julian, ovelov, panda3800, Paul J Martin, Philipp Borris, pic0bird, picturepartners, Pieter Bruin, pingphuket, PinkPeng, Plotnikova_Alena, Pogorelova Olga, Potapov Alexander, Pressmaster, Quarta, RedlineVector, Reereekhaosan, Rich Carey, robuart, Roman Mikhailiuk, Roman Samokhin, rozaliabelle, Rudmer Zwerver, Ruslan_Grebeshkov, Rvector, Sainam51, Sarawut St, sasimot, SerdyukPhotography, SergBob, Sergey Kamshylin, shako, Sharomka, shopplaywood, Skokan Olena, Sky_Keeper, SkyPics Studio, Slavko Sereda, Slavoljub Pantelic, Soifer, Soloviova Liudmyla, Spreadthesign, ssuaphotos, Standret, Starover Sibiriak, Stock_VectorSale, StockAppeal, StockSmartStart, Studio_G, studioworkstock, sumkinn, Sunflower, Sunny studio, sup_design, Svvell Design, Taiga, Tainar, Talirina, tanoochai, tarubumi, taviphoto, Tevs lullia, Titov Nikolai, tomertu, Tsekhmister, tynyuk, Valentin Valkov, Valva Digital, Vangert, Variopinta, Vector Tradition SM, VectorPixelStar, VectorPot, Vectors Bang, Vectors' studio, VectorsMarket, Viacheslav Rubel, Victor Calomfir, Victor Z, Victory, Viktoria Kazakova, Viktorija Reuta, Vishnevskiy Vasily, Vitaly Art, Vitaly Ilyasov, VLADYSLAV DANILIN, Volodymyr Burdiak, vsl, Waitandshoot, WAYHOME studio, Yana Alisovna, Yesakova Natalia, yevgeniy11, YK, YoPixArt, Yuka Tokano, Yuliya Evstratenko, Yustus, Zakharchuk Nataliia, Zerbor.

У підручнику використано такі ілюстрації: кадри мультиплікаційних фільмів та фільмів: «Мавка. Лісова пісня», реж. О. Рубан, Animagrad (Film.UA Group), 2020; «Викрадена принцеса: Руслан і Людмила», О. Маламуж, Animagrad (Film.ua Group), 2018; «Сторожова застава», реж. Ю. Ковальов, «Кінороб» (Film.ua Group), 2017; обкладинка «Абетка», Київ, «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 1999.

Підп. до друку 17.07.2018. Формат 84x108/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 11,76. Обл.-вид. арк. 15,29. Наклад 11 726 пр. Зам. 6489

Видавництво «Літера ЛТД». Україна, 03057, м. Київ, вул. Нестерова, 3, оф. 508.

Тел. для довідок: (044) 456-40-21. Свідоцтво про реєстрацію № 923 від 22.05.2002 р.

Віддруковано у ТОВ «Фактор-Друк».

61030, м. Харків, вул. Саратовська, 51, тел. (057) 717-51-85.